

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Навчально-науковий інститут української філології та журналістики
Кафедра української мови

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

з теми **«МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ІНШОМОВІЗМІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10-11 КЛАСАХ
В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ»**

Виконала:
освітньої програми Середня освіта
(Українська мова і література)
спеціальності 014 Середня освіта (за
предметними спеціальностями)
предметної спеціальності 014.01 Середня
освіта (Українська мова і література)
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
денної форми здобуття вищої освіти
Примак Діана Валентинівна

Керівник: Попович А.С., доктор
педагогічних наук, професор, доцент
кафедри української мови

Рецензент: Гудима Н.В., кандидат
філологічних наук, доцент, доцент кафедри
теорії та методик початкової освіти

Кам'янець-Подільський, 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ІНШОМОВІЗМІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	11
1.1. Поняття іншомовізму в сучасному мовознавстві.....	11
1.2. Класифікація та особливості функціонування іншомовних запозичень у сучасній українській мові.....	17
1.3. Проблема іншомовного впливу та збереження мовної ідентичності	28
1.4. Лінгводидактичні основи формування лексичної компетентності учнів старшої школи.....	32
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ІНШОМОВІЗМІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10–11 КЛАСАХ	38
2.1. Компетентнісний, комунікативний та культурологічний підходи до навчання іншомовної лексики.....	38
2.2. Мета, завдання та зміст роботи з іншомовізмами в курсі української мови старшої школи.....	41
2.3. Система вправ і творчих завдань для формування свідомого ставлення до іншомовних запозичень.....	46
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ РОБОТИ З ІНШОМОВІЗМАМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10–11 КЛАСАХ.....	59
3.1. Завдання і методика педагогічного експерименту.....	59
3.2. Перебіг педагогічного експерименту.....	61
3.3. Результати експериментальної роботи.....	63
3.4. Рекомендації щодо використання вправ і завдань для роботи з іншомовізмами у старшій школі.....	65
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ДОДАТКИ.....	78
--------------	----

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний лінгводидактичний дискурс характеризується посиленням інтересом до питань функціонування української мови в умовах динамічних соціокультурних трансформацій, що зумовлює потребу в оновленні методичних підходів до її навчання у старшій школі. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування життєво орієнтованих компетентностей здобувачів освіти, які є інтегральними утвореннями, що поєднують мовленнєву, соціальну, когнітивну та аксіологічну компоненти.

Інтенсивне проникнення іншомовної лексики в українську мову – природне явище, однак воно потребує осмислення з позицій мовної культури, норми й національної ідентичності. Для учнів старшої школи, які активно засвоюють інформацію з медіапростору, соціальних мереж, англійськомовних ресурсів, питання розуміння, доречного використання та критичного сприймання іншомовних запозичень є культурним та соціальним викликом. З огляду на це, сучасні методики навчання української мови повинні забезпечувати розвиток умінь застосовувати мовні знання в реальних комунікативних, соціальних і професійних ситуаціях.

Актуальність теми посилюється потребою адаптації шкільної мовної освіти до умов відкритого інформаційного простору, у якому українська мова співіснує з потужними іншомовними впливами, насамперед англійської. Проблема не зводиться до простого вивчення нових слів – йдеться про виховання мовної особистості, здатної зберігати національні мовні цінності, критично сприймати чужі елементи й гармонійно поєднувати відкритість до іншомовного досвіду зі збереженням української ідентичності.

Питання вивчення іншомовних запозичень розглядаються у працях багатьох українських лінгвістів, мовознавців та методистів, серед яких Б. Ажнюк [2], Л. Архипенко [3], М. Баган [4], Я. Битківська [5; 6], Р. Вишнівський [7], О. Дьолог [13; 14; 15], Е. Есенова [16], К. Городенська [10],

Л. Кислюк [20], Л. Козуб [21], І. Коробова [22], Ю. Молоткіна [33], Л. Прийма [45; 46] та інші. Дослідники аналізують природу мовних контактів, шляхи адаптації запозичень, їхню роль у збагаченні словникового складу та вплив на мовну норму. Зокрема, наголошується на необхідності системного підходу до класифікації неозапозичень, поєднанні традицій і новаторства в термінотворенні, а також на соціолінгвістичних аспектах іншомовного впливу, пов'язаних із мовною політикою, престижем мови та збереженням національної ідентичності.

Науковці досліджують інтенсивне проникнення англізмів з різних поглядів. Так, О. Стишов [52] зосереджується на аналізі динаміки іншомовних новоутворень у ЗМІ. Ю. Молоткіна [32] та М. Навальна [35] розглядають питання правопису, уживання та адаптації англомовних запозичень у публіцистичному мовленні.

Сучасні дисертаційні дослідження значно розширюють проблемне поле: Т. Майструк [28] аналізує англізми у різножанрових мовних стилях, Я. Битківська [6] вивчає особливості їхньої семантичної трансформації, а О. Лапінська [25] — специфіку їхнього функціонування в художньому дискурсі.

У дослідженнях Д. Мазурика акцент поставлено на українській неологічній традиції та проблемі мовної адаптації. Учений обґрунтовує, що ефективно включення англомовних запозичень можливе лише за умови їхнього гармонійного узгодження з фонетико-морфологічними й словотвірними нормами української мови. Він також попереджає про ризики неконтрольованої екстерналізації лексики, що може створювати загрозу мовній самобутності [27].

Н. Юрійчук узагальнює ключові мотиви появи іншомовних лексем, підкреслюючи, що англіцизми, попри їхню очевидну роль у модернізації українського словника, можуть спричинити комунікативні та стилістичні труднощі за умов надмірного й невмотивованого вживання. Дослідниця наголошує на потребі формування критичної мовної свідомості, що передбачає

вибір оптимальних лексичних засобів відповідно до функціонального призначення висловлення [59].

І. Коробова аналізує явище запозичень у межах сучасної лінгвоукраїністики, наголошуючи на необхідності підтримання оптимального балансу між запозиченими одиницями та питомою українською лексикою. Науковиця підкреслює важливість розроблення критеріїв мовної доцільності й нормативності, які б дозволяли уникати хаотичного проникнення іншомовних елементів у мовну систему [22].

Проблема іншомовної лексики в сучасній українській мові виходить за межі суто лінгвістичного аналізу й набуває виразного лінгводидактичного виміру. Активне проникнення іншомовізмів у мовну практику учнів зумовлює необхідність цілеспрямованого, системного й методично виваженого їх вивчення на уроках української мови. Як зауважують О. Максим'юк та І. Струк, значна частина іншомовних слів уже давно інтегрована в українську мовну систему й не викликає труднощів у сприйнятті, тоді як інша частина залишається недостатньо осмисленою учнями, що призводить до поверхового або помилкового розуміння текстів і неточного слововживання [29].

Лінгводидактичні дослідження свідчать, що у практиці шкільного навчання іншомовна лексика часто засвоюється стихійно — через міжпредметні зв'язки, мовлення вчителя, тексти підручників, медіапростір. При цьому увага зосереджується переважно на функційному використанні термінів у межах окремих навчальних дисциплін, тоді як семантична мотивація, етимологія та морфемна структура іншомовних слів залишаються поза увагою. Така ситуація, на думку дослідників, не забезпечує формування повноцінної лексичної компетентності учнів і ускладнює свідоме володіння мовними засобами [29].

О. Максим'юк та І. Струк наголошують, що ефективне вивчення іншомовізмів передбачає формування в учнів уміння самостійно осмислювати нові лексеми шляхом аналізу іншомовних коренів, префіксів і суфіксів. Такий

підхід, заснований на розвитку мовного чуття та усвідомленні словотвірної структури слова, дає змогу подолати механічне запам'ятовування й сприяє активізації словникового запасу школярів. Методисти підкреслюють, що знання інтернаціональних елементів грецького й латинського походження є важливим інструментом для розуміння як загальномовної, так і термінологічної лексики [29].

Водночас аналіз лінгводидактичних праць показує, що питання методики вивчення іншомовізмів на уроках української мови досі залишається фрагментарно опрацьованим. Окремі дослідження зосереджуються на формуванні комунікативної або лексикографічної компетентності, використанні електронних словників чи позакласної роботи, однак цілісної методичної системи навчання іншомовної лексики, адаптованої до вимог Нової української школи та особливостей старшої профільної школи, наразі не розроблено.

Чинна навчальна програма з української мови для 10–11 класів (рівень стандарту) передбачає системне опрацювання лексики, зокрема слів іншомовного походження, у контексті розвитку мовленнєвих умінь та навичок учнів. У програмі наголошено на необхідності формування в старшокласників уміння доречно використовувати запозичену лексику, розуміти її значення, стилістичні функції та нормативні обмеження, що відповідає компетентнісному підходу сучасної освіти [56]. Водночас програма не подає детально розробленої методики вивчення іншомовізмів, що актуалізує потребу в поглибленому науково-методичному осмисленні цієї проблеми.

Аналіз підручників з української мови для 11 класу (рівень стандарту) засвідчує, що іншомовна лексика представлена в них переважно фрагментарно — у межах лексикологічних тем, під час аналізу текстів або виконання стилістичних вправ. Зокрема, у підручнику О. Авраменка увага зосереджується на формуванні в учнів уміння розрізняти питомі та запозичені слова, добирати до іншомовізмів українські відповідники, аналізувати доцільність їх уживання в

конкретних комунікативних ситуаціях [1]. Такий підхід сприяє розвитку мовного чуття, однак потребує методичного доповнення системою цілеспрямованих вправ.

У підручнику О. Глазової слова іншомовного походження розглядаються як складник активного й пасивного словника учнів, зокрема в процесі роботи з публіцистичними та науково-популярними текстами. Авторка акцентує увагу на семантичному аналізі іншомовних слів, їх стилістичному забарвленні та функціональній ролі в мовленні, що відповідає комунікативно-діяльнісному підходу навчання мови [8]. Водночас методика опрацювання іншомовізмів у старших класах залишається недостатньо структурованою, що ускладнює формування в учнів умінь самостійного й свідомого використання такої лексики.

Об'єктивна необхідність упорядкування методичних підходів до вивчення іншомовізмів у школі зумовлена кількома чинниками: по-перше, недостатньою представленістю цієї теми в сучасних підручниках і методичних розробках; по-друге, складністю явища іншомовного впливу як соціолінгвістичного феномена; по-третє, потребою формувати критичне мовне мислення в умовах інформаційного перенасичення.

Виходячи з цього, у магістерській роботі пропонується комплексне теоретико-методичне дослідження, спрямоване на обґрунтування та розроблення ефективної методики вивчення іншомовізмів у курсі української мови 10–11 класів, що відповідає засадам НУШ, орієнтованої на компетентнісний підхід і розвиток свідомого ставлення до мовних явищ.

Об'єктом дослідження є процес формування лексичної компетентності учнів старшої школи в умовах вивчення української мови.

Предмет дослідження – методика вивчення іншомовізмів на уроках української мови в 10–11 класах у контексті реалізації принципів Нової української школи.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні та розробленні

методики вивчення іншомовізмів у старшій школі, спрямованої на формування лексичної компетентності та розвитку мовної ідентичності учнів у парадигмі компетентнісного навчання.

Для досягнення мети поставлено такі **завдання**:

1. проаналізувати поняття «іншомовізм» у сучасному мовознавстві, з'ясувати його змістові параметри, функції та наукові підходи до його тлумачення;

2. визначити класифікацію й особливості функціонування іншомовних запозичень у сучасній українській мові, включно з їхнім походженням, ступенем адаптації та стилістичною характеристикою;

3. розкрити проблему іншомовного впливу в контексті збереження мовної ідентичності, охарактеризувати взаємозв'язок між іншомовними елементами й формуванням національно-мовної свідомості старшокласників;

4. обґрунтувати лінгводидактичні засади формування лексичної компетентності учнів старшої школи та визначити педагогічні умови ефективно організації роботи з іншомовними словами;

5. розробити систему вправ, творчих завдань і дидактичних матеріалів для опанування іншомовізмів, а також модель уроку з відповідної теми.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що формування лексичної компетентності учнів старшої школи у процесі вивчення іншомовізмів буде ефективнішим за умови впровадження цілісної методичної системи, яка поєднує семантичний, етимологічний, словотвірний і стилістичний аналіз іншомовних слів, орієнтується на комунікативно-діяльнісний та компетентнісний підходи Нової української школи, а також спрямована на розвиток критичного мовного мислення й усвідомленого ставлення до іншомовних запозичень.

Методи дослідження включають аналіз, синтез, узагальнення й порівняння для систематизації наукових підходів до проблеми іншомовізмів; описовий і лінгвістичний аналіз для виявлення особливостей уживання

іншомовних елементів у шкільному курсі; педагогічне спостереження для фіксації типових труднощів учнів; моделювання для створення системи вправ і завдань.

Експериментальною базою дослідження став Кам'янець-Подільський лицей №14, у якому здійснюється навчання української мови в 10–11 класах на рівні стандарту.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному підході до вивчення іншомовізмів як дидактичного засобу формування лексичної компетентності в умовах Нової української школи. Уперше розроблено методичну модель формування усвідомленого ставлення до іншомовних запозичень у процесі навчання української мови в старших класах, запропоновано систему вправ, що поєднує комунікативний, культурологічний і компетентнісний підходи.

Теоретичне значення полягає в уточненні понятійного апарату, поглибленні уявлень про лінгводидактичні механізми формування лексичної компетентності, визначенні принципів роботи з іншомовними словами у шкільному курсі української мови.

Практичне значення результатів дослідження виявляється у можливості застосування результатів у навчально-методичних посібниках, у практиці викладання української мови в старших класах, у підготовці майбутніх учителів-словесників, а також у системі післядипломної педагогічної освіти.

Апробація результатів дослідження та публікації. Результати дослідження обговорювали на науковій конференції студентів і магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за підсумками НДР у 2024-2025 н.р. (09-10.04.2025 р., Кам'янець-Подільський), IV Всеукраїнській науковій конференції здобувачів вищої освіти «Нові парадигми сучасної філології» (07.11.2025 р., Кам'янець-Подільський) та на засіданнях кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2024-2025 н. р.).

Упровадження результатів педагогічного дослідження здійснювалося впродовж виробничої педагогічної практики та виробничої переддипломної педагогічної практики в ліцеї №14 Кам'янець-Подільської міської ради.

Публікації. За матеріалами кваліфікаційної роботи здійснено 1 публікацію в «Збірнику наукових праць студентів та магістрантів навчально-наукового інституту української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2025 рік, випуск 15).

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг роботи становить 88 сторінок, з них 67 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 59 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ІНШОМОВІЗМІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Поняття іншомовізму в сучасному мовознавстві

Розвиток української літературної мови є безперервним процесом, у якому відображаються зміни соціально-культурного, економічного та наукового життя суспільства. Іншомовна лексика відображає ступінь інтегрування української мови у світовий мовний простір. Водночас надмірне використання запозичених слів може створювати ризики для збереження національної мовної ідентичності, що зумовлює необхідність глибокого осмислення поняття *іншомовізму* в сучасній лінгвістиці.

Проблема визначення іншомовізму в українському мовознавстві належить до тих, що залишаються предметом активних дискусій, адже явище іншомовного впливу охоплює як структурно-мовний, так і соціокультурний рівень функціонування мови. Мовна система як відкрита й динамічна структура перебуває в постійному контакті з іншими мовами, і кожна така взаємодія залишає слід у її лексиці, фонетиці, словотворі та мовній свідомості носіїв. Тому поняття *іншомовізму* не можна звести лише до формального факту запозичення – воно відображає глибші процеси мовної адаптації, культурної взаємодії та переосмислення значень.

На думку Л. Струганець, іншомовізм – це слово або вираз іншомовного походження, що ще не зазнало повної асиміляції в мові-реципієнті й зберігає ознаки чужомовної системи – фонетичні, морфологічні чи графічні [54, с. 59]. Дослідниця наголошує, що тільки частина запозичених одиниць стає органічним складником українського словника, а інші залишаються на периферії та відтворюють тимчасовий етап входження нової лексики. Слова *бренд*, *фідбек*, *івент* перебувають на межі між іншомовізмами й адаптованими запозиченнями, адже в мовній практиці вони ще не мають усталених

українських відповідників або не закріплені в офіційних лексикографічних джерелах.

На думку Е. Есенової та І. Калинич, процес запозичення ніколи не є механічним. Щоб слово прижилося, необхідно, щоб воно відповідало потребам комунікації та не суперечило культурним нормам мови-реципієнта. Якщо іншомовна одиниця не знаходить функційного місця в мовній системі, вона з часом витісняється або зазнає переосмислення. Тому іншомовізм можна трактувати як динамічний мовний феномен, що постійно балансує між новизною і традицією, між відкритістю до зовнішнього впливу і внутрішньою нормотворчістю [17].

Англізми розглядаються як лексичні одиниці або мовні конструкції, що увійшли до складу певної мови шляхом запозичення з англійської або були сформовані за її структурними моделями [51]. У широкому трактуванні англізм трактується як мовне явище, для якого визначальною є не власне мова-джерело, а культурно-національні та етномовні характеристики мовної спільноти, що сприймає й адаптує запозичення. З огляду на це, до англізмів належить лексика, запозичена з різних варіантів англійської мови — американського, британського, австралійського, індійського тощо.

У вузькому значенні англізм визначається як одиниця, що безпосередньо належить до складу англійської лексики [26, с. 61–62]. В українській лінгвістичній термінології для позначення цього явища широко застосовуються синонімічні терміни «англомовна лексема» та «англомовне запозичення» [38, с. 126].

Англізми зазвичай сприймаються мовцями як елементи іншомовного походження та зберігають низку формальних і семантичних ознак, притаманних англійській мові: фонетичних (*джем, імідж*), словотвірних (*смокінг, маркетинг*), семантичних (яструби — політичні діячі, що відстоюють агресивну зовнішньополітичну стратегію) [40].

І. Фаріон послідовно обстоювала використання терміна «англізм» замість

«англіцизм», наголошуючи на важливості термінологічної точності та збереження мовної ідентичності. На її переконання, англізм слід розуміти як лексичний елемент іншомовного походження (англ. *anglicism* ['æŋ.gli.si.zəm]), що входить до українського мовного простору, однак потребує виваженого та функційно обґрунтованого вживання [58].

На думку І. Фаріон, некритичне використання англізмів може спричинити поступове витіснення питомої української лексики, що водночас становить загрозу для збереження культурної самобутності та національної ідентичності. Дослідниця підкреслює, що не всі англізми є необхідними чи доцільними в українській мові: у багатьох випадках існують адекватні питомі відповідники, які точніше відтворюють зміст і стилістичні відтінки та водночас підтримують внутрішню цілісність мовної системи [58].

У лінгвістичній науковій традиції, як слушно зауважує В. Сімонок, для позначення одиниць іншомовного походження функціює широка термінологічна палітра: запозичені слова, іншомовні слова, іншомовні елементи, тоді як процеси їх переходу з однієї мовної системи до іншої описуються поняттями мовна інтерференція, мовна взаємодія, калькування та ін. [49]

Продуктивним є визначення, зафіксоване в Енциклопедії української мови, де запозичення інтерпретується як «звук, морфема, слово чи окреме його значення, фразеологізм або синтаксична конструкція, перенесені з однієї мови в іншу, а також сам процес такого перенесення» [57, с. 179]. Зазначене тлумачення відображає комплексний характер явища, поєднуючи як результат, так і механізм мовної трансмісії.

Деякі сучасні мовознавці, зокрема Л. Масенко, розглядають іншомовізм і як соціолінгвістичний індикатор [30]. Частота вживання чужомовних елементів у різних соціальних групах або жанрах мовлення може свідчити про рівень глобалізації суспільства, престиж певних сфер діяльності, мовну політику держави. В українських реаліях активне проникнення англізмів у молодіжний і

медійний дискурс відображає орієнтацію на європейські цінності та технологічну модернізацію, але водночас породжує нові виклики для лінгводидактики, яка має навчати учнів свідомому, нормативному використанню іншомовних слів.

Н. Голуб у своїх науково-методичних працях розглядає вивчення слів іншомовного походження як важливий компонент формування мовної та комунікативної компетентності учнів. Дослідниця наголошує на необхідності критичного осмислення іншомовної лексики в шкільному курсі української мови, підкреслюючи, що неконтрольоване засилля запозичень може негативно впливати на мовне чуття школярів і сприяти витісненню питомих українських слів. Водночас Н. Голуб акцентує увагу на дидактичному балансі: учитель має показувати функційну доцільність іншомовізмів у певних комунікативних ситуаціях, що особливо важливо в умовах компетентнісного навчання Нової української школи [9, с. 97].

Р. Мельникова зосереджує увагу на методичних аспектах формування комунікативної компетентності учнів у процесі вивчення іншомовної лексики в межах розділу «Лексикологія». Дослідниця доводить, що робота зі словами іншомовного походження має виходити за межі формального пояснення значень і передбачати активне включення таких одиниць у мовленнєву діяльність учнів. Запропоновані нею вправи спрямовані на розвиток умінь доречного й нормативного використання іншомовізмів у власних висловленнях, що є особливо актуальним для учнів старшої школи, які активно взаємодіють із медіатекстами та цифровим середовищем [31].

Важливе місце в лінгводидактичному осмисленні проблеми належить Н. Гудимі, яка розглядає вивчення іншомовної лексики крізь призму лексикографічної роботи. На думку дослідниці, систематичне залучення учнів до роботи зі словниками іншомовних слів сприяє глибшому усвідомленню семантики, походження та стилістичних особливостей запозичених лексем. Запропонована Н. Гудимою система лексикографічних вправ формує в учнів

навички самостійного тлумачення слів, розвиває мовну рефлексію та відповідає вимогам НУШ щодо формування навчальної автономії школярів [11].

О. Кардаш розглядає методикау вивчення іншомовізмів у контексті цифровізації освітнього процесу. Дослідниця обґрунтовує доцільність використання електронних додатків і онлайн-ресурсів під час опрацювання іншомовної лексики, підкреслюючи їхній позитивний вплив на мотивацію учнів і формування лексичної компетентності. На її думку, інтерактивні завдання, мультимедійні словники та мобільні застосунки створюють умови для індивідуалізації навчання, що є надзвичайно важливим у роботі з учнями 10–11 класів у межах компетентнісного підходу Нової української школи [19].

Л. Постельняк у своїх дослідженнях акцентує увагу на ролі комп'ютерних словників у процесі навчання лексикології, зокрема під час вивчення слів іншомовного походження. Учена доводить, що електронні лексикографічні ресурси дають змогу поєднувати тлумачення значення слова з інформацією про його етимологію, правописні варіанти та сферу вживання. Комплексний підхід сприяє глибшому засвоєнню іншомовізмів і формує в учнів навички свідомого мовного вибору, що відповідає сучасним освітнім орієнтирам [44].

Узагальнюючи лінгводидактичні підходи сучасних методистів, можна стверджувати, що вивчення іншомовізмів у шкільному курсі української мови розглядається як важливий чинник формування мовної, комунікативної та культурної компетентностей учнів.

Іншомовізми виконують у мові низку функцій. Перш за все, це номінативна функція — вони позначають нові реалії, явища та поняття, для яких у мові не існує власних назв. Без таких слів, як *комплаєнс*, *консенсус*, *ноу-хау*, *таргетинг*, передавання інформації в сучасному світі було б утрудненим. Комунікативна функція полягає в тому, що іншомовні елементи сприяють міжнародному спілкуванню, уніфікують термінологію, полегшують взаєморозуміння між людьми різних культур. Експресивна функція проявляється тоді, коли іншомовізми використовуються для надання

висловлюванню сучасності, динаміки, престижності — наприклад, *модний лук, новий тренд, фітнес-клуб*.

Іншомовні слова мають соціомаркерну функцію, оскільки можуть позначати належність мовця до певного середовища. Молодь частіше використовує англізми типу *хейт (ненависть / неприязнь), крінж (незручність / сором), вайб (настрій)*, тоді як ділові кола – професіоналізми на зразок *бріф (короткий звіт), кейс (випадок/приклад), офер (пропозиція)*. Така лексика створює відчуття групової єдності та відображає соціальну диференціацію мовлення. Важливою є також когнітивна функція, адже іншомовні слова вводять у свідомість нові концепти, розширюють мовну картину світу, допомагають точніше описувати сучасні процеси. Додатково виокремлюють економічну функцію, коли запозичення замінює громіздкий опис короткою одиницею (*маркетинг замість діяльність із просування товарів*).

Іншомовізми не є випадковим елементом мовлення – вони відіграють роль механізму мовного оновлення, соціального маркера й інструмента мислення. Їхня присутність свідчить про відкритість мови до нових реалій, але водночас потребує свідомого підходу до їх використання.

Динаміка іншомовних запозичень у сучасному мовленні свідчить про тісний зв'язок мови з глобалізаційними процесами. Активне проникнення англійських слів пов'язане з тим, що англійська мова стала універсальним засобом міжнародної комунікації, бізнесу, науки та технологій. Нові іншомовні одиниці найчастіше з'являються в медіа, рекламі, соціальних мережах, освітніх онлайн-платформах. З одного боку, це природний шлях розвитку мови, що відображає її інтеграцію у світовий простір. З іншого – надмірна кількість запозичень може призводити до втрати мовної виразності та витіснення питомих слів.

Важливо формувати в носіїв, зокрема у школярів, уміння критично ставитися до вживання іншомовної лексики, розуміти її походження, доречність і можливість заміни українськими відповідниками. Освіта має

забезпечувати баланс між засвоєнням нових слів і збереженням власних мовних традицій. Мова розвивається шляхом постійного відбору та адаптації: лише ті іншомовні одиниці, які відповідають реальним комунікативним потребам, залишаються у вжитку.

Отже, поняття *іншомовізму* в сучасному мовознавстві охоплює процес його адаптації, соціокультурної інтерпретації та оцінки з позицій національної мовної норми. Аналіз наукових праць засвідчує, що іншомовізм є проміжною формою між чужомовним елементом і повноцінно засвоєним словом. Його функціонування зумовлене як позамовними чинниками (глобалізація, розвиток технологій, міжкультурні контакти), так і внутрішньомовними процесами (номінативні потреби, словотворчі тенденції).

У системі шкільного навчання осмислення феномену іншомовізмів має важливе значення для формування лексичної, комунікативної та культурної компетентності учнів. Знання природи іншомовних елементів, їхньої ролі в розвитку української мови сприяє вихованню мовної свідомості, критичного мислення та відповідального ставлення до мовної культури.

1.2. Класифікація та особливості функціонування іншомовних запозичень у сучасній українській мові

Природним механізмом розвитку лексичної системи української мови є інтенсивне збагачення її іншомовними елементами, що обумовлено процесами глобалізації, розширенням міжнародних комунікацій і змінами в мовленнєвому середовищі сучасних підлітків. Одним із провідних джерел лексичних новацій стає англійська мова, що зумовлено її функціонуванням як домінантного коду у сфері цифрових технологій, масової культури та науково-технічного дискурсу.

Запозичені лексичні одиниці виступають структурно-функційним компонентом розвитку національної мови, оскільки вони відображають розширення смислових і концептуальних сфер, для яких у мові-реципієнті відсутні власні позначення. Первісне функціонування таких слів

супроводжується збереженням ознак чужомовної системи фонетичних, морфологічних або графічних. Подальше поширення та закріплення в мовному середовищі призводить до різного ступеня інтеграції запозичень: одні одиниці стають органічними компонентами словникового ядра, інші — зберігають периферійний статус, відображаючи тимчасовий етап їхньої рецепції. Встановлення рівня засвоєння іншомовних слів має критичне значення для опису сучасної лексичної норми та динаміки розвитку мовної системи загалом.

Усталена універсальна класифікація запозичень, на думку багатьох дослідників, представлена у працях Н. Попової, яка враховує багатовимірність та комплексність явища. У межах цієї системи виділяють такі критерії:

1. Генетична належність до мов-джерел або мовних сімей: індоєвропейські (германізм, слов'янізм, англізм, русизм), арабізм, тюркізм та інші.
2. Поширеність у світовому мовному просторі: інтернаціоналізм, регіоналізм, локалізм, оказіоналізм.
3. Ступінь адаптації в мові-реципієнті: повністю засвоєні, частково засвоєні та незасвоєні.
4. Структурні характеристики запозиченого слова: чужа форма, змішана форма (напівкалька), власна форма (калька).
5. Графічна репрезентація слова: оригінальна графічна форма або графічна адаптація.
6. Наявність у семантиці національно-культурного або історико-культурного компонента: екзотизми, варваризми, етнографізми, орієнталізми тощо.
7. Лексико-граматична належність: іменники, прикметники, дієслова, вигуки.
8. Тематична приналежність: апелятивна лексика, що позначає специфічні для іншої культури реалії (суспільно-історичні, природні, культурно-побутові), та неапелятивна лексика, представлена ономастичними категоріями (антропоніми, топоніми, гідроніми, етноніми).
9. Стилістичний відтінок: номінативні та естетичні запозичення.
10. Сфера вживання: загальноповсюдні слова та професійно обмежені терміни.

11. Хронологія запозичення: ранні (історично етимологічні) та пізні (сучасні) з а п о з и ч е н н я [4 2] .

Аналіз класифікаційних підходів до іншомовних запозичень підтверджує, що їх систематизація можлива лише за умови врахування множинності параметрів, які визначають природу цих одиниць. Розподіл запозичень за генетичними, структурними, семантичними та функційними ознаками забезпечує цілісність наукового опису та дозволяє простежити механізми їх входження до мовної системи.

В українській мові значну частину словникового складу становлять запозичення, що інтегрувалися в мовну систему на різних історичних етапах. Мовознавці класифікують їх за походженням на слов'янські (старослов'янські, польські, чеські, російські) та неслов'янські запозичення, що відображає історичні контакти українського народу з різними мовними спільнотами [18]. Кожна з цих груп відображає певні історичні, соціокультурні та політичні умови, у яких функціонувала українська мова.

Залежно від часу проникнення в українську мову запозичення класифікують на давні, які увійшли ще в дописемний період; історично середні, що інтегрувалися на різних етапах розвитку писемної традиції; та сучасні, що з'являються у відповідь на актуальні культурні, наукові й комунікаційні процеси [50].

У мовознавстві усталено концепцію поетапної рецептивної асиміляції запозичень, що включає три основні стадії.

Перший етап, який часто називають етапом проникнення, характеризується поодиноким появою іншомовного слова в мовленні. На цьому рівні одиниця ще зберігає фонетичні та графічні риси мови-джерела й не інтегрується у внутрішню систему норм української мови. Такі лексеми нерідко кваліфікують як варваризми, і вони функціують переважно у вузьких контекстах.

Другий етап передбачає поступове поширення іншомовної одиниці в

мовному колективі. Запозичення починає входити до лексико-семантичної системи української мови, розширює свої функційні можливості, хоча його іншомовне походження все ще відчутне на рівні звучання чи семантики.

Третій етап характеризується завершеною асиміляцією: слово повністю узгоджується із законами української фонетики, морфології та орфографії, утворює похідні форми й перестає сприйматися як чужорідний елемент. На цьому рівні запозичення стає повноцінною одиницею українського мовного простору [48, с. 30].

На початковому етапі запозичене слово часто зберігає чужомовну вимову та написання, має обмежене коло використання і сприймається як іноземне. Наприклад, у ранніх згадках у медіа слова «стрімінг» чи «лайвстрім» ще потребували пояснення або транскрипції для українського читача. На середньому етапі лексема адаптується фонетично та орфографічно, набуває стабільного значення й активно функціонує у спеціалізованих комунікативних сферах, зокрема в ІТ, маркетингу або медіа. Прикладами є терміни «подкаст», «гештег», «смартгодинник», які вже стали зрозумілими широкому колу користувачів. На фінальному етапі запозичення повністю інтегрується у мову: воно підпорядковується українським морфологічним та синтаксичним нормам, бере участь у словотворі і активно використовується у всіх стилях мовлення. Так, слова «блогер», «комп'ютер», «маркетинг» сприймаються як повністю українські і функціонують у мові без обмежень.

Основним критерієм класифікації іншомовізмів є ступінь асиміляції запозиченого слова в системі української мови. Так, І. І. Огієнко виділяє три категорії запозичень:

- 1) повністю адаптовані слова, що інтегровані у словотвірну систему української мови й не сприймаються як чужомовні (*шоколад, какао*);
- 2) частково адаптовані слова, що входять до загальноживаного лексику, проте зберігають ознаки іншомовності (*флешка, блогер*);
- 3) специфічні іншомовні одиниці, з обмеженою сферою вживання, що

використовуються у вузьких контекстах (*гайлайт, лайвстрімінг*) [37, с. 78].

Л. М. Архипенко пропонує системну класифікацію (див. таблицю 1), де поєднано етапи засвоєння із диференційними ознаками на різних мовних рівнях (фонетичному, графічно-орфографічному, лексико-семантичному, морфологічному, словотвірному, синтаксичному та комунікативному) [3, с. 62–74]:

Таблиця 1

Етапи та ступені засвоєння англійців (за Л. М. Архипенко)

Етап засвоєння	Ступінь адаптації	Приклади англійців
Початковий	Низький	поп-іт, істеблішмент, гайлайт
Поглиблений	Середній	блог, апдейт, селфі, нетфлікс, сейл
Повного засвоєння	Високий	інтернет, бізнес, стартап, принтер, сервіс

Окрему групу становлять варваризми, тобто іншомовні елементи, що суперечать літературним нормам або з'являються в мовленні для створення ефекту іншомовності. Це слова типу *фешн, селфі, драйв, шоурум*. Їхня присутність у публічному мовленні зазвичай зумовлена модою або бажанням надати тексту сучасного, «глобального» звучання. Проте такі одиниці часто викликають дискусії щодо доречності їх використання та потреби створення українських відповідників.

Морфологічна класифікація англійців ґрунтується на поділі запозичених одиниць за частинами мови. Основою цього підходу є аналіз диференційних морфологічних ознак англійців, таких як словоформа та тип словозміни.

За частинами мови англійці можна систематизувати таким чином:

1. Іменники – слова, що позначають предмети, явища або поняття: *девайс, фейк, ньосмейкер, плагін, хайп, мастхев*.

2. Прикметники – утворюють ознаки предметів або явищ і часто формуються на базі запозичень: *креативний, онлайнний, дизайнерський, інтерактивний, лузерський*.

3. Дієслова – позначають дії чи процеси: *гуглити, лайкати, апгрейдити, булити, рерайтити, логінитися*.

4. Прислівники – уточнюють обставини чи спосіб дії: *драйвово, онлайн, по-гакерськи, фіфті-фіфті, офтопик*.

5. Дієприкметники – описують ознаки дії або стану: *кастомізований, запрограмований, відфотошоплений, інкорпорований*.

6. Дієприслівники – позначають одночасність або спосіб виконання дії: *інсталюючи, імплементуючи, адмініструючи, сервіруючи*.

7. Вигуки – емоційні або міжособові вирази: *вау, о'кей, лол, упс, камон* [23, с. 36].

Варто зазначити, що англізми майже не трапляються серед займенників, числівників, прийменників і сполучників. В окремих випадках вони з'являються лише в складі сталих словосполучень або як частина калькованих комбінацій (рок-н-рол, найн ту файв (*nine-to-five* → «з дев'ятої до п'ятої»), ван лав (*one love* → «єдина любов»)).

Окрім простого морфологічного поділу, для класифікації англізмів застосовується структурно-морфологічний підхід (див. таблицю 2), який враховує кількість компонентів у запозиченні та їх частиномовну природу [55, с. 32].

Таблиця 2

Структурно-морфологічна класифікація запозичень за А. Тараненко

Тип запозичення	Структура/Модель	Приклади англізмів	Особливості
Однокомпонентні	Іменник	мем, таргетолог, кешбек	Містять лише одне слово, часто зберігають вихідну морфологію
	Дієслово	лайкати, постити, апгрейдити	Часто інтегровані в українську систему дієвідмінювання
	Прикметник	фейковий, креативний	Можуть бути похідними від іменників або збереженими запозиченнями

	Прислівник	драйвово, по-геймерськи	Найчастіше похідні, формуються від прикметників або іменників
Двокомпонентні	Прикметник + іменник	біг мак, хепі енд, американська мрія	Часто кальки англійських словосполучень, іноді адаптовані до української морфології
	Дієслово + іменник	серфити інтернет, стрімити подкаст	Позначають процеси та дії, характерні для сучасної медіа-сфери
	Займенник + іменник	ноу коментс, ноу проблемс	Підкреслюють сучасну комунікаційну функцію
	Прикметник + прикметник	смарт кежуал, бізнес кежуал	Стилістично марковані, часто з модних контекстів
Трикомпонентні	Прикметник + прикметник + іменник	опен-ейр концерт, лайф-стайл коучинг	Складні словосполучення, часто використовуються у маркетингу та медіа
	Дієслово + прийменник + іменник	підписатися на інфлюєнсера, клікати на капчу	Мають дієслівний центр дії, адаптовані до української граматики
	Іменник + прийменник + іменник	додаток для Android, фільтри для сторіс	Поєднують запозичення з питомою лексикою, часто у сфері ІТ
	Фразеологічні/прецедентні елементи	просто зроби це, рест ін піс, кава ту гоу	Стилістично забарвлені, часто цитатні або маркетингові вирази

Тематична класифікація англізмів передбачає групування запозичених слів за сферами їхнього функціонування та предметним значенням. Цей підхід дає змогу відстежити закономірності проникнення англійської лексики в різні галузі життя та визначити пріоритетні напрями запозичень. У сучасних дослідженнях запропоновано низку підходів до тематичної систематизації

англізмів, серед яких праці О. Стишова, Ю. Мороз, Н. Попової, В. Сімонок, О. Пономаренка та Д. Верби [53; 34; 42, 43; 48; 41].

Так, О. Дьолог запропонувала дві тематичні системи, що відповідають різним хронологічним періодам запозичень. Для середини ХХ століття виокремлюються такі групи: 1) спортивна лексика; 2) терміни для пристроїв і технологічних процесів; 3) суспільно-політичні поняття; 4) назви побутових предметів; 5) культурна термінологія. Запозичення кінця ХХ – початку ХХІ століття охоплюють: 1) комп'ютерні технології; 2) економіку та фінанси; 3) культурну сферу; 4) суспільно-політичні явища; 5) повсякденні предмети, які охоплюють спорт, транспорт, одяг та харчові продукти. Такий підхід поєднує хронологічний та тематичний критерії, що відображає зміну домінуючих сфер мовних контактів, хоча його реалізація є порівняно складною [14, с. 164].

Н. Попова запропонувала більш деталізовану класифікацію за тематикою і виділила одинадцять груп: економіка та фінанси; культура (кіно, музика, розваги); комп'ютерні технології; спорт; побутова техніка; політика та суспільство; їжа та напої; тварини; медицина; одяг і тканини; канцелярське приладдя; а також власні назви осіб. Особливістю цієї системи є виокремлення маловживаних, але тематично специфічних груп, як-от «тварини» та «канцелярське приладдя» [42].

У. Паньків поділяє англізми на апелятивні та неапелятивні. Апелятивні одиниці позначають загальні соціальні, культурні та природні реалії, характерні для мови-донора. Неапелятивні включають власні назви — антропоніми, топоніми, теоніми, зооніми та інші онімні одиниці. Такий поділ дає змогу враховувати специфіку запозичень-онімів, яку більшість тематичних класифікацій не враховує [39].

Дослідники медіадискурсу, такі як О. Стишов, О. Пономаренко, Д. Верба та Ю. Мороз, пропонують тематичну систематизацію англізмів із орієнтацією на сучасні комунікаційні практики. О. Стишов виділяє десять груп: науково-технічна, спортивна, економічна, суспільно-політична, культурно-мистецька,

туристична, рекламна, медична, освіти та навчання, побутова [52].

О. Пономаренко та Д. Верба пропонують такі групи: інтернет та комп'ютери; політика, економіка та торгівля; стиль і краса; культура й шоу-бізнес; рід занять; найменування за віком чи соціальним статусом; медицина [41].

Ю. Мороз розробила ієрархічну тематичну систему на основі мовної картини світу, що включає сфери «Людина», «Артефакти» та «Довкілля», кожна з яких містить відповідні тематичні поля [34].

Джерело надходження іншомовних запозичень відображає шляхи інтеграції лексики іншої мови в українську та демонструє особливості мовних контактів у різні історичні періоди. У мовознавчій практиці виділяють прямі (безпосередні) та опосередковані запозичення [47, с. 28].

Прямі запозичення потрапляють у мову-реципієнт безпосередньо з мови-джерела. Вони зазвичай зберігають більшість формально-семантичних ознак та відносно легко інтегруються у фонетико-граматичну систему української мови: *бізнесмен, кейс, інтернет-сервіс, темблер, локаут*. На думку Н. Попової, вони становлять близько 80% англійзмів сучасної української лексики [43, с. 90].

Опосередковані запозичення проходять через одну або декілька проміжних мов, що призводить до трансформації фонетичної та графічної форми слова, зберігаючи його семантику. Наприклад, слово *бюрократія* потрапило в українську через французьку та англійську, вихідне латинське коріння (*bureaucratie*) при цьому зазнало фонетико-графічних змін. Частка опосередкованих запозичень становить приблизно 20% [43, с. 90].

З погляду часової перспективи виділяють давні, нові та сучасні запозичення. Давні, або історичні, засвідчують етапи культурного обміну минулих століть (*пан, хор, монастир*). Нові з'являлися впродовж XIX–XX ст. унаслідок модернізації (*газета, інститут, коледж*). Сучасні запозичення виникають під впливом глобальних комунікацій і технологій (*смартфон, онлайн, стартап*). Такий поділ відображає еволюцію мовних контактів і рівень відкритості суспільства до іншомовного впливу.

Функціонування іншомовних запозичень у сучасному українському мовленні є складним і багатовимірним процесом, у якому відображаються соціальні, культурні, інформаційні та технологічні зміни в суспільстві. Активне проникнення іншомовної лексики, зокрема англізмів, пов'язане з глобалізаційними процесами, поширенням цифрових технологій, медіакомунікацій і транснаціональної культури. Мова стає дзеркалом цих процесів, адже вона першою реагує на потребу номінувати нові реалії, терміни, поняття, зумовлені розвитком сучасної цивілізації. Запозичення типу *пост*, *сторіз*, *лайк*, *стартап*, *фідбек*, *блогер*, *контент* відображають нову мовну реальність, у якій англійська мова відіграє роль глобального посередника.

Серед актуальних характеристик сучасного функціонування іншомовних елементів у національному мовному просторі виокремлюють тенденцію до структурно-комунікативної економії. У низці комунікативних ситуацій запозичена номінація виявляється формально редукованою та синтаксично компактнішою порівняно з українськими описовими конструкціями. Поряд із словосполученням *зворотний зв'язок* фіксується використання іншомовного відповідника *фідбек*, а замість аналітичної структури *запис у мережі* функціонує запозичення *пост*. Застосування таких одиниць зумовлене прагненням до підвищення темпоральної ефективності комунікації в умовах інтенсифікації інформаційних потоків, що, однак, не свідчить про їхню якісну перевагу, а лише відображає зміни в мовній практиці масового спілкування.

Характерною ознакою є морфологічне адаптування запозичених слів. Більшість іншомовних одиниць у процесі використання поступово набувають властивостей української граматичної системи: отримують відмінкові закінчення, входять до парадигми словозміни, утворюють похідні форми. Так, від слів *лайк* і *пост* з'являються похідні *лайкати*, *лайкнув*, *постити*, а від *бренд* – *брендовий*, *ребрендинг*.

Паралельно з морфологічною адаптацією відбувається й семантична трансформація іншомовних одиниць. У процесі засвоєння чужомовні слова

нерідко змінюють первісне значення, набуваючи нових смислових відтінків, які не завжди узгоджуються з традиційними нормами української лексики. Слово *тренд* в українському мовленні вийшло за межі значення «мода» й почало використовуватися як універсальне позначення будь-якої тенденції, витісняючи питомі відповідники. Аналогічно слово *фішка* відійшло від значення «ігровий жетон» і перетворилося на поширений заміник слів *особливість*, *родзинка*, *риси*. Подібні процеси створюють штучну багатозначність, що може призвести до розмитості смислів та звуження сфери вживання власне українських слів.

Варто відзначити асиметричність поширення запозичень у різних комунікативних сферах. Деякі слова надмірно швидко переходять до загального вжитку (*офіс*, *інтернет*, *бізнес*, *дизайн*), тоді як інші зберігають вузькопрофесійний статус (*аутсорсинг*, *фриланс*, *таргетинг*), хоча більшість із них можуть бути замінені українськими відповідниками. У молодіжному середовищі поширюється підсистема англізмів, пов'язана з інтернет-культурою (*чат*, *мем*, *сторіз*, *стрім*, *рилс*), що часто витісняє вже наявні питомі назви. У мові ділового спілкування домінують іншомовні терміни (*бюджет*, *маркетинг*, *аудит*, *консалтинг*), які не завжди мають мотивоване використання. У кожній сфері надмірне залучення іншомовної лексики може спотворювати природний розвиток мови та формувати хибне уявлення про необхідність відмови від національних мовних ресурсів на користь «модних» форм.

З педагогічного погляду активне проникнення іншомовних елементів у мовлення потребує свідомого підходу до їх опанування у старшій школі. Учні повинні вміти розпізнавати іншомовні запозичення, пояснювати їх значення, визначати доречність уживання, а також шукати українські відповідники там, де це можливо. Такий підхід сприяє розвитку лексичної, комунікативної та культурної компетентностей, формує розуміння мовної етики й патріотичної відповідальності за чистоту слова. Під час навчання необхідно звертати увагу на походження запозичень, їх семантичні особливості, стилістичну сферу вживання, адже саме усвідомлення їхнього місця в системі мови забезпечує

грамотне використання в комунікації.

Класифікація іншомовних запозичень дає змогу системно описати процес проникнення, засвоєння та функціонування іншомовних елементів у структурі української мови. Визначення груп за ступенем асиміляції, способом запозичення й характером уживання допомагає зрозуміти, як зовнішні мовні впливи поєднуються із внутрішніми законами розвитку мови. Іншомовні слова, попри своє чужомовне походження, стають невід'ємною частиною мовного простору, виконуючи номінативну, комунікативну, експресивну й когнітивну функції. Вони збагачують лексику, але водночас вимагають обережного використання, щоб не порушити мовну рівновагу та зберегти культурну самобутність українського слова.

1.3. Проблема іншомовного впливу та збереження мовної ідентичності

Іншомовний вплив у мовній сфері розглядають як сукупність чинників, що зумовлюють проникнення лексичних, граматичних, стилістичних і соціолінгвістичних елементів інших мов у структуру національного мовлення. Контакти між мовами виникають унаслідок двомовності, тривалої історичної взаємодії народів, економічної співпраці та глобалізаційних процесів. Для українського суспільства така взаємодія має особливе значення, адже питання збереження української мовної ідентичності нерозривно пов'язане з національною історією, державотворенням і культурною самосвідомістю. Мовна політика, освітнє середовище й комунікативні практики безпосередньо впливають на формування мовної поведінки молоді, а отже, і на стан мовної ідентичності загалом.

Іншомовний вплив проявляється на кількох рівнях: від поверхневих лексичних запозичень до глибших структурних змін у граматиці, фонетиці та стилістиці. Цей процес має як природний, так і соціокультурно зумовлений характер, відображаючи відкритість мови до зовнішніх контактів і водночас її

здатність до опору надмірній асиміляції. У мовознавстві розрізняють пасивний та активний типи іншомовного впливу. Пасивний виникає поступово, у процесі тривалого побутового й професійного вживання іншомовних елементів, що сприяє органічному засвоєнню частини лексики без порушення питомих мовних ознак. Активний вплив, навпаки, характеризується цілеспрямованим поширенням чужої мови як соціально престижної, що потенційно може призвести до витіснення рідної з публічного простору, освіти чи культурної комунікації.

Серед механізмів іншомовного впливу виокремлюють комунікативні, медійні, освітні та соціальні чинники. Насамперед ідеться про активні контакти з носіями інших мов через міграцію, навчання за кордоном, міжнародну співпрацю та туристичні маршрути. За таких умов мовці свідомо або несвідомо переймають чужі слова, звороти та синтаксичні конструкції, які поступово входять до їхнього мовлення. Значним є також вплив медіапростору, де іншомовна інформація поширюється через фільми, рекламу, соціальні мережі, музичну індустрію, що формують у масовій свідомості уявлення про іноземну мову як атрибут модерності та глобальності. В освітній системі іншомовний вплив пов'язаний із розширенням програм з іноземних мов, упровадженням двомовних курсів або використанням змішаних форм навчання, коли українська й англійська мови взаємодіють в освітньому процесі. Соціальний престиж іншої мови, особливо англійської, сприймається як показник інтелектуального рівня, кар'єрного успіху, приналежності до сучасного європейського культурного простору.

Історичні передумови іншомовного впливу на українську мову пов'язані з політичним тиском, колоніальними заборонами та асиміляційними практиками. Тривалі спроби витіснення української мови призвели до звуження сфер її використання, що спричинило поширення двомовності й появу змішаних форм мовлення. Лише після відновлення незалежності українська мова поступово повертає статус повноцінного засобу державного та суспільного спілкування,

хоча актуальні мовні процеси й надалі відбуваються під впливом інших мов переважно у сфері масової культури та інформаційних технологій. У сучасному контексті найбільш відчутним є вплив англійської мови, що зумовлений глобалізаційними процесами та міжнародним обміном інформацією.

Іншомовний вплив має суперечливий характер. Іноземні слова часом використовують для позначення нових понять, однак їхнє поширення не повинно витіснити питомі мовні одиниці й порушувати природний розвиток української лексики. Надмірне використання запозичень, особливо поза потребою та без адаптації, загрожує зниженням мовної культури, спотворенням літературної норми та посиленням явища суржику. Тому збереження й розвиток власних мовних ресурсів має залишатися пріоритетом, особливо в умовах формування мовної свідомості молодого покоління, яке визначає напрям майбутнього функціонування української мови.

За таких умов особливого значення набуває освітня сфера, адже саме школа має забезпечити опанування учнями повноцінної мовної норми, сформувати критичне ставлення до надмірного чи некоректного використання іншомовних елементів і навчити добирати мовні засоби відповідно до комунікативної ситуації. Осмислене засвоєння української літературної мови, повага до її структурної цілісності та лексичної самобутності є необхідною умовою подолання мовної змішаності й збереження національного мовного простору.

Мовна ідентичність є ключовим чинником національної самосвідомості, адже вона відображає глибоке відчуття належності до власної культурної, історичної та ціннісної спільноти. Українська мова виступає символом духовної єдності, культурного опору і державності. Вона формує спосіб мислення, визначає світогляд і закладає основи колективної пам'яті народу. Для українців рідна мова виступає осердям самоідентифікації, засобом збереження історичної тяглості та міцною основою єдності суспільства, надто в умовах тривалих періодів мовного пригноблення. Збереження та утвердження української мови

як національного надбання є стратегічним завданням для розвитку державності й національної самобутності.

Формування мовної ідентичності відбувається під впливом багатьох взаємопов'язаних чинників. Особливе значення має історичний досвід, який залишив глибокий слід у колективній свідомості. Впродовж століть українська мова неодноразово зазнавала утисків і заборон, що спричинило прагнення суспільства до її відродження й утвердження. Цей історичний досвід сформував національну пам'ять про необхідність захисту мови як найціннішого культурного надбання, а також як ознаки державної самостійності.

Вагомим чинником формування мовної ідентичності є державна мовна політика, яка визначає місце української мови в суспільному житті. Законодавче закріплення статусу української як єдиної державної мови, підтримка її розвитку в освіті, культурі, науці та засобах масової інформації мають вирішальне значення для зміцнення мовної самосвідомості.

Не менш важливу роль відіграють соціальні практики мовного вибору, що відображають рівень мовної культури суспільства. Щоденне спілкування, родинна комунікація, участь у медіапросторі або громадських ініціативах стають полем, де кожен носій мови здійснює свідомий вибір на користь українського слова. Для багатьох громадян перехід на українську мову є проявом громадянської позиції, символом солідарності та культурної належності. У сучасному інформаційному просторі українська мова дедалі частіше набуває статусу мови престижу, що свідчить про відновлення її соціального авторитету.

Символічне значення мови є основою формування національної ідентичності. Вона окреслює культурний простір, зберігає традиції й цінності народу, передає духовний досвід поколінь. Мовна свідомість потребує уваги та захисту, адже зовнішні впливи можуть послаблювати роль рідної мови в суспільстві. Збереження та популяризація української мови є важливим завданням кожного, хто прагне зберегти національну самобутність.

Особливо важливе значення має ставлення молоді до рідної мови. Освіта повинна формувати глибоке розуміння історичного та культурного значення слова, допомагаючи відчувати його естетичну красу та духовну вагу. Українська мова виступає носієм національної пам'яті, що зміцнює гордість за власну культуру та почуття особистої гідності.

Школа є простором, де мовна свідомість стає частиною щоденного життя. Вивчення української мови повинно виходити за межі формального опанування правил, зосереджуючи увагу на розвитку мовної культури та цінності рідного слова. Учні повинні навчитися шанувати мову, усвідомлювати її символічне значення та роль у єдності нації, що сприятиме формуванню свідомих носіїв і захисників української мови.

Отже, іншомовний вплив є природною частиною розвитку будь-якої мови, проте в разі української він має виразний соціокультурний контекст. З одного боку, запозичення сприяють розвитку лексики, адаптації до глобального інформаційного середовища; з іншого — несуть ризики нівелювання національної мовної самобутності. Мовна ідентичність українців ґрунтується на поєднанні історичної пам'яті, державної політики, освітніх практик та індивідуального вибору.

Завданням сучасного закладу освіти є формування в учнів здатності зберігати українську мовну ідентичність в умовах багатомовного світу, поєднуючи відкритість до іншомовних впливів із глибокою повагою до рідного слова. Лише за умови усвідомленого використання мови як інструмента культури, освіти й національної самосвідомості можна забезпечити її розвиток, стійкість і роль у формуванні майбутніх поколінь громадян України.

1.4. Лінгводидактичні основи формування лексичної компетентності учнів старшої школи

Лексична компетентність учнів старшої школи є ключовим складником загальної мовної освіти, що забезпечує цілісність мовленнєвого розвитку

особистості. Вона відображає здатність учня усвідомлювати смислові відтінки, семантичні зв'язки та функційні можливості лексичних одиниць у різних видах мовленнєвої діяльності. Лексична компетентність не обмежується механічним запам'ятовуванням слів, а формується через системне засвоєння лексики в контексті практичного використання, критичне осмислення значень і творчий підхід до усного та писемного мовлення. Формування цієї компетентності безпосередньо пов'язане з розвитком когнітивних і комунікативних процесів, адже слово слугує інструментом мислення, засобом вираження світогляду та індивідуального стилю мовця.

В. Новосолової розглядає лексичну компетентність як інтегровану якість мовної особистості, що виявляється в оволодінні лексичними засобами мови та в умінні свідомо й доречно користуватися ними в різних комунікативних ситуаціях. Науковиця підкреслює, що лексична компетентність передбачає багатий словниковий запас, правильне вживання слова відповідно до поняття, яке воно виражає, а також урахування можливостей лексичної сполучуваності слів. У центрі уваги дослідниці перебуває питання володіння нормами лексичної сполучуваності, що забезпечує точність, логічність і структурну узгодженість висловлювання [36, с. 14].

О. Кучерук пропонує трактування, яке підкреслює, що лексична компетентність має інтегративний характер і становить цілісне особистісне утворення. Воно синтезує змістові знання про лексичну систему мови, практичні мовленнєві вміння, сформовані ціннісні орієнтації та соціально-комунікативний досвід. Учена підкреслює, що формування лексичної компетентності неможливе поза контекстом реальної комунікації, оскільки в ситуаціях взаємодії виявляється здатність учня адекватно добирати й варіювати лексичні засоби відповідно до умов спілкування та комунікативних завдань [24, с. 198–214].

Загальнена позиція низки дослідників (зокрема, представників психолінгвістично орієнтованої лінгводидактики) розглядає лексичну

компетентність як складну багатокомпонентну структуру, що інтегрує знання про семантичну будову слова, уміння визначати його контекстуальне значення, здатність зіставляти семантичні обсяги міжмовних відповідників, а також уміння виділяти національно марковані елементи значення. Ці характеристики, як зауважують науковці, забезпечують формування етнолінгвістичної чутливості та здатності інтерпретувати слово в широкому соціокультурному континуумі [18, с. 144].

Структура лексичної компетентності включає декілька взаємопов'язаних компонентів, що утворюють єдину систему. Когнітивний компонент охоплює засвоєння знань про лексичну систему мови: значення, походження, стилістичну приналежність і сполучуваність слів. Саме на цьому рівні учень усвідомлює закономірності словотвору, полісемію, синонімію, антонімію та омонімію. Операційно-практичний компонент характеризує здатність застосовувати отримані знання на практиці: використовувати слова у власному мовленні, варіювати лексичні засоби залежно від ситуації, контексту та стилю, уникати мовних штамів і кальок. Комунікативний компонент визначає вміння ефективно добирати слова відповідно до змісту висловлювання, адресата та жанрових особливостей тексту. Ціннісно-мотиваційний компонент виявляється у ставленні учня до слова як духовної й культурної цінності, прагненні розширювати словниковий запас і вдосконалювати мовлення, що є ознакою сформованої мовної свідомості.

Формування лексичної компетентності відбувається поетапно. На початковому рівні учень опановує базові лексичні знання та навички вживання найуживаніших слів і виразів. На репродуктивному рівні він здатен правильно відтворювати лексичні одиниці в типових мовленнєвих ситуаціях. На нормативно-творчому рівні учень демонструє гнучкість і свідомість у доборі лексики, створює власні тексти зі стилістично доречними словами та здійснює лексичний самоконтроль. Цей рівень засвідчує комунікативну зрілість, адже учень розуміє залежність змісту й виразності мовлення від точності лексичного

вибору.

Критеріями сформованості лексичної компетентності є якість та обсяг активного й пасивного словникового запасу, адекватність використання лексики в мовленні, варіативність добору засобів вираження, здатність розпізнавати та уникати іншомовних інтерференцій, рівень мовного самоконтролю. Показником компетентності також є вміння передавати значеннєві й емоційно-оцінні відтінки слова, що свідчить про сформованість мовного чуття. У процесі розвитку лексичної компетентності учень має навчитися сприймати слово як частину культурного коду, що несе певні смисли, традиції та символи [12].

Лінгводидактика, як наука про закономірності засвоєння рідної мови, спрямована на створення науково обґрунтованої системи принципів, методів і прийомів навчання, що забезпечують формування мовної особистості. Розвиток лексичної компетентності розглядається в межах лінгводидактики як процес поетапного оволодіння учнями лексичним багатством української мови, розвиток уміння користуватися словом як інструментом мислення й комунікації. Через слово учень долучається до культурних традицій, формує ціннісне ставлення до мови та засвоює її духовну енергію.

Ефективне формування лексичної компетентності ґрунтується на низці базових лінгводидактичних принципів. Першим із них є принцип системності, який вимагає, щоб робота над лексикою відбувалася послідовно, у логічному зв'язку з вивченням інших мовних рівнів — фонетики, морфології, синтаксису. Учні повинні усвідомлювати взаємозалежність між значенням слова, його граматичною формою та функцією в мовленні. Системність включає повторюваність і закріплення лексичного матеріалу через різні види мовленнєвої діяльності: читання, письмо, слухання та говоріння, що забезпечує перехід лексики з пасивного словника в активний.

Другим провідним принципом є контекстуальність навчання. Лексичні одиниці мають засвоюватися не ізольовано, а в природному контексті

спілкування, де вони набувають конкретних змістових і емоційно-оцінних відтінків. Контекст дозволяє учням розуміти слова у зв'язку з конкретними ситуаціями, темами, життєвими обставинами. Вивчення нових слів доцільно здійснювати через аналіз художніх і публіцистичних текстів, обговорення актуальних соціальних тем, проведення рольових ігор, створення есе або діалогів. Завдяки цьому слово перестає бути абстрактним поняттям, а стає засобом вираження думки, емоцій і ставлення до світу.

Комунікативно-діяльнісний підхід орієнтує навчання на активну мовленнєву практику, у якій учень створює власні висловлення, спираючись передусім на багатство української мови. Формування лексичної компетентності в цьому підході ґрунтується на виконанні завдань, що мають реальну комунікативну мету: підготовка усних і письмових повідомлень, участь у дебатах, аналітичних дискусіях, створення презентацій і дослідницьких проєктів. Така діяльність активізує мовленнєву ініціативу та спонукає учнів свідомо обирати питоми українські слова, розуміти їх стилістичну доречність та цінність для сучасного мовлення.

У цьому контексті методична організація словникової роботи має бути спрямована на посилення уваги до національних лексичних ресурсів і формування стійкої навички надавати перевагу українським відповідникам. У старших класах доцільно впроваджувати вправи, що розкривають семантичні, асоціативні та стилістичні можливості української мови: тлумачення значення слів у контексті, добір споріднених понять, аналіз варіантів українських відповідників до запозичень, визначення доречності лексем залежно від жанру й стилю. Ці види діяльності сприяють розумінню того, що українська мова має достатньо власних ресурсів для точного й естетичного висловлення думки.

Ефективність зростає за умови використання інтерактивних форматів роботи, що поглиблюють знання учнів про питоми мовні одиниці: укладання тематичних мінісловників українських відповідників, проведення лексичних диктантів, виконання мовних квестів, створення інтерактивних словникових

карт. Робота з синонімією, антонімією, паронімією та фразеологізмами особливо важлива, оскільки ці лексичні пласти демонструють гнучкість, виразність і культурну тяглість української мови. Акцент на розвиток уміння свідомо добирати українські слова сприяє вихованню мовної відповідальності та патріотичного ставлення до власної мовно-культурної спадщини.

Інтегрування лексичної компетентності з міжкультурною комунікацією допомагає учням критично оцінювати іншомовні запозичення, особливо англізми, розуміти їхні причини та доречність використання. Це сприяє розвитку мовної толерантності й формує усвідомлення цінності національного мовного коду.

У практичній площині формування лексичної компетентності реалізується через впровадження інтегрованих уроків, проектних технологій, міжпредметних зв'язків і цифрових інструментів навчання. Використання онлайн-платформ, мультимедійних ресурсів, електронних словників і навчальних застосунків розширює можливості словникової роботи, робить її більш динамічною та наближеною до реального мовного середовища.

Можна стверджувати, що лексична компетентність — це складне динамічне утворення, у структурі якого доцільно виокремити такі компоненти:

- мотиваційний, що визначає внутрішню схильність і готовність мовця до збагачення словникового запасу та розвитку мовленнєвої культури;
- когнітивний, який охоплює систему знань про лексичні категорії, семантичні й словотвірні закономірності;
- діяльнісно-практичний, пов'язаний із уміннями використовувати лексичні ресурси в різних видах мовленнєвої діяльності;
- рефлексивний, спрямований на оцінювання власної мовленнєвої поведінки та корекцію лексичних виборів;
- поведінковий, що фіксує усталені способи мовного реагування та індивідуальні стилістичні характеристики комунікативної діяльності.

Отже, формування лексичної компетентності учнів старшої школи є

комплексним процесом, який поєднує лінгвістичні знання, мовленнєві навички, комунікативний досвід і ціннісне ставлення до мови. Системний, контекстуальний, комунікативно-діяльнісний та методично різноманітний підхід забезпечує розвиток мовної культури, національної ідентичності та готовності до ефективної участі в суспільному й професійному житті.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОБОТИ З ІНШОМОВІЗМАМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10–11 КЛАСАХ

2.1. Компетентнісний, комунікативний та культурологічний підходи до навчання іншомовної лексики

Переосмислення методики опрацювання іншомовних запозичень у 10–11 класах нерозривно пов'язане із загальними трансформаціями освітньої парадигми, які відбулися внаслідок впровадження Концепції Нової української школи. Мова перестає сприйматися лише як система, що підлягає опису й засвоєнню, і постає як простір діяльності, у якому учень виступає активним суб'єктом, здатним критично аналізувати, інтерпретувати та переосмислювати лексичний матеріал. Іншомовні запозичення становлять особливо виразну й показову частину словникового складу, оскільки відображають процеси культурної взаємодії, суспільні трансформації, інтелектуальні й технологічні зміни. Робота з ними формує лінгвокультурну свідомість учня, укорінену в українську мовну традицію, водночас відкриту до багатомовного комунікативного простору сучасності.

Компетентнісний підхід організовує освітній процес так, щоб опанування іншомовної лексики не зводилося до механічного розпізнавання слів іноземного походження та пошуку українського відповідника. Його сутність полягає у здатності учня слово як елемент діяльності: з певною історією, семантичними відтінками, стилістичними особливостями, ступенем усталеності.

Особливої методичної ролі в контексті компетентнісного підходу набуває використання різних типів словників як інструменту усвідомленого вибору слова. Тлумачні, етимологічні та термінологічні словники дають можливість з'ясувати походження слова, його семантичні відтінки, сферу вживання та рівень закріпленості в літературній нормі. Такий спосіб опрацювання матеріалу формує дослідницьку позицію щодо мови і допомагає сприймати запозичення як явище з власною історією та функціональними закономірностями. Для старшокласників, які активно взаємодіють із медійним і цифровим мовним простором, це особливо актуально, адже іншомовні слова нерідко потрапляють у їхнє мовлення автоматично, через повторення моделей середовища. Звичка перевіряти значення та доречність лексеми у словниках робить мовленнєвий вибір усвідомленим і мотивованим, а використання запозичень відображає знання мовної норми та контекстуальний стиль, а не наслідування певної мовної манери.

У цьому контексті важливим є усвідомлення ролі української лексики як основи національної мовної ідентичності. Використання словників і аналіз мовного матеріалу мають виховну функцію: вони сприяють формуванню критичного ставлення до іншомовних запозичень та підтримці чистоти української мови. Учень має навчитися відрізняти випадки, коли запозичення є тимчасовим явищем, від того, що можна передати українськими словами, збагачуючи власну мовну компетентність і забезпечуючи точність, зрозумілість та естетичну цінність висловлення. Цей підхід створює підґрунтя для подальшої комунікативної роботи, де основою стає саме українська мова, а запозичення розглядаються лише як допоміжний інструмент для розуміння сучасного мовного середовища.

Комунікативний підхід спрямовує навчання на створення реальних мовленнєвих практик, у межах яких іншомовне запозичення виконує конкретну функцію: номінативну, пояснювальну, стилізаційну або соціально марковану. Учитель працює не зі словом як одиницею абстрактної системи, а зі словом як

частиною тексту, вимовленого в певній ситуації. Досвід сучасного учня охоплює різноманітні комунікативні контексти — соціальні мережі, блоги, подкасти, цифрові ігри, де запозичення з'являються з різним ступенем адаптування. Учень має побачити, що «контент», «тренд», «івент», «апдейт» у підручнику та в його власному мовленні не збігаються за комунікативною функцією. Навчання повинно спрямувати школяра на усвідомлення того, що будь-який носій мови має відповідати за точність і зрозумілість висловлення. А отже, актуальним стає аналіз комунікативних наслідків використання запозичень: створення відповідного стилістичного тону, позначення соціальної або професійної ідентичності, формування дистанції між мовцем і слухачем.

Методика, що базується на комунікативному підході, передбачає організацію дискусій, рольових ігор, аналізу медіатекстів, а також вироблення власних есе та усних виступів. Учням доцільно пропонувати порівняння текстів різних жанрів — публіцистичного та розмовного — із визначенням іншомовних лексем, які виконують стилістичні або аргументативні функції. Виконання таких вправ демонструє, що функціонування запозичень змінюється залежно від жанрово-стилістичних та комунікативних параметрів.

Культурологічний підхід відкриває для учня історико-культурний вимір мови. Іншомовні запозичення розглядаються не як «загроза» чи випадкові елементи словникового складу, а як свідчення багатовимірного міжкультурного діалогу. Л. Масенко підкреслює, що мовна система розвивається у відповідь на комунікативні потреби суспільства, тому будь-яке запозичення має обґрунтований культурний підґрунток. Усвідомлення того, що українська мова протягом століть взаємодіяла з польською, німецькою, французькою, англійською, турецькою та іншими мовами, дозволяє учневі сприймати мову як динамічну, цілісну структуру, здатну одночасно зберігати власну ідентичність і освоювати нове лексичне надбання [30].

Особливого значення набуває демонстрація історичних шарів іншомовних запозичень. Слова польського походження XVII–XVIII ст.

відображають вплив шляхетської культури та адміністративних практик того часу, французькі запозичення XIX ст. позначають модернізаційні процеси в українському суспільстві, англійські одиниці кінця XX — початку XXI ст. маркують глобалізаційні тенденції та проникнення цифрового мовного середовища. Знання цих історико-культурних зв'язків формує у старшокласників історичне чуття мови та критичне ставлення до оцінок типу «ці слова нам чужі». Учень усвідомлює, що кожна епоха приносила власні запозичення, проте мова зберігала внутрішню цілісність, вибудовуючи механізми селекції, адаптації й трансформації лексичних одиниць.

Емоційно-ціннісний аспект культурологічного підходу підкреслює роль мови як маркера національної ідентичності. Усвідомлення цього значення сприяє формуванню відповідальності за власне мовлення. Старшокласники мають усвідомити, що збереження мовної ідентичності не передбачає відмови від запозичень; воно передбачає здатність оцінювати їхню доцільність, культурну релевантність та стилістичну доречність. Мовна культура учня формується як інтелектуальна навичка, що дозволяє аналізувати слово в контексті його походження, функцій і комунікативного потенціалу, а не як декларативна патріотична позиція.

Синтез компетентнісного, комунікативного та культурологічного підходів забезпечує формування мовної свідомості нового типу. Учень отримує здатність «читати» функцію запозичення в соціальному, культурному та текстовому контексті. Це ключовий елемент лексичної компетентності, що забезпечує мовну автономність, критичне ставлення до вибору слів і здатність адаптуватися до різних комунікативних ситуацій, одночасно підтримуючи власну мовну ідентичність. Використання мови як інструмента культури, освіти та національної самосвідомості забезпечує її розвиток, стійкість і роль у формуванні майбутніх поколінь громадян України.

2.2. Мета, завдання та зміст роботи з іншомовізмами в курсі

української мови старшої школи

Осмилення іншомовного компонента сучасної української мови у старшій школі має спиратися на цілісний методичний підхід, що поєднує лінгвістичну, культурну та когнітивну перспективи. Мета роботи з іншомовізмами в курсі української мови полягає у формуванні в учнів здатності критично сприймати й осмислювати іншомовні елементи в мовленні, розрізняти доцільні й недоречні запозичення, розуміти механізми їхнього входження в українську мовну систему та виявляти мовну ідентичність у процесі комунікації. Іншомовізм у цьому аспекті розглядається не як зовнішній додаток, а як результат історичних контактів, соціальних трансформацій, зміни науково-технічних реалій, що відбиваються в лексичній системі. Навчання цієї теми має забезпечити інтелектуальне засвоєння мовних процесів, які зумовлюють формування сучасної мовної картини світу, та виховання здатності оцінювати явища іншомовного походження крізь призму національної мовної самобутності.

У старшій школі робота з іншомовною лексикою виконує пізнавально-аналітичну, комунікативну, ціннісну та рефлексивну функції. Пізнавально-аналітична спрямована на розкриття механізмів входження іншомовних слів у мовну систему: способів фонетичної та морфологічної адаптації, семантичної переінтерпретації, стилістичної переорієнтації. Комунікативна функція забезпечує формування вміння свідомо добирати лексичні засоби відповідно до мовленнєвої ситуації, ураховуючи жанрово-стилістичну норму. Ціннісна функція орієнтує на виховання поваги до питомих українських елементів і водночас — на визнання неминучості та конструктивності іншомовного впливу за умови його культурної виправданості. Рефлексивна функція полягає у виробленні здатності розпізнавати власні мовні стереотипи, усвідомлювати мовні зміни не як загрозу, а як закономірність розвитку національного мовного простору.

Загальна мета конкретизується в низці завдань, які мають лінгвістичну,

культурологічну та методичну спрямованість.

Лінгвістичні завдання:

- формування уявлення про системні зв'язки між питомими й іншомовними компонентами лексичного складу;
- опанування класифікаційних принципів іншомовних запозичень за критеріями походження, ступеня адаптації, сфери вживання;
- засвоєння типових моделей адаптації: графічної, фонетичної, морфологічної, семантичної;
- аналіз історичних етапів запозичень, що формували сучасну українську лексику (латинський, польський, німецький, російський, англійський тощо);
- формування навичок зіставлення іншомовного слова та його питомого відповідника з урахуванням семантичних розходжень, відтінків стилістичної виразності та функціональної доречності.

Культурологічні завдання:

- виявлення культурних і цивілізаційних чинників, що зумовлюють появу іншомовних елементів у мові;
- осмислення ролі запозичень як свідчення історичних контактів і міжкультурної взаємодії;
- формування в учнів розуміння мови як носія культурної пам'яті та як простору духовного самоствердження народу;
- виховання толерантності до мовного розмаїття при збереженні власної ідентичності.

Методичні завдання:

- забезпечення аналітичного підходу до роботи з текстами різних функціональних стилів, у яких іншомовна лексика виконує різні стилістичні ролі;
- розвиток навичок мовного редагування: уміння усувати невиправдані іншомовні елементи, знаходити точні українські відповідники;
- формування дослідницьких умінь через етимологічний аналіз,

створення лексичних міні-досліджень, словничків запозичень певної тематичної групи;

– підготовка учнів до аргументованого висловлення позиції щодо мовної норми та мовних новотворів, що виникають унаслідок іншомовного впливу.

Зміст роботи з іншомовною лексикою має відображати як системну логіку наукового вивчення явища, так і педагогічну доцільність. У шкільній програмі цей матеріал інтегрується з темами, присвяченими лексиці, нормам літературної мови, стилістиці та культурі мовлення. Опрацювання теми передбачає роботу з автентичними джерелами: публіцистичними текстами, науково-популярними статтями, уривками з художніх творів, рекламою, соціальними мережами. Такий підхід дозволяє осмислювати соціокультурні причини його поширення.

Важливо, щоб зміст навчання передбачав поступове ускладнення: від елементарного розпізнавання іншомовних елементів — до їхнього аналізу в контексті стилістичних, етимологічних і культурних чинників. На першому етапі учні спостерігають за іншомовними словами в різних типах текстів, визначають сферу їхнього походження, ступінь адаптації. На другому — аналізують мотивацію використання, стилістичне навантаження, можливі українські відповідники. На третьому — здійснюють узагальнення, створюють власні тексти, де демонструють уміння працювати зі словом у реальній мовленнєвій ситуації.

Система змістових блоків повинна охоплювати:

- етимологічний компонент: дослідження історії запозичень і шляхів їхнього входження до української мови;
- системно-структурний компонент: аналіз фонетичних, словотвірних, граматичних механізмів адаптації;
- функціонально-стилістичний компонент: визначення ролі іншомовних елементів у різних типах текстів, їхнє емоційно-оцінне забарвлення;
- соціолінгвістичний компонент: осмислення явища мовної моди, престижу

іншомовних слів, тенденцій глобалізації;

– культурно-ціннісний компонент: формування переконання в необхідності збереження рівноваги між відкритістю до світової лексики та збереженням питомих засад українського словника.

У методичному аспекті важливо вибудовувати роботу з іншомовізмами на принципах діяльнісного підходу, що передбачає постійне залучення учня до активного пізнання мовних фактів, самостійного встановлення закономірностей та узагальнень. Ефективним є застосування прийомів лінгвістичного спостереження, проблемного аналізу, порівняльного дослідження, що формують у школярів аналітичне мислення й уміння доводити власну мовну позицію. Залучення елементів проєктної діяльності — укладання тематичних словників запозичень, міні-дослідження мовних тенденцій у медіа або проведення лінгвістичних експериментів — сприяє розвитку дослідницької компетентності, водночас перетворюючи навчання на процес інтелектуального пошуку, а не формального засвоєння фактів.

Необхідним є також забезпечення міжпредметних зв'язків: з історією, культурологією, літературою, соціологією, адже іншомовні запозичення відображають цивілізаційну історію народу. Через аналіз іншомовних впливів учень усвідомлює, як соціальні процеси — урбанізація, технологічні зміни, інформаційна глобалізація — віддзеркалюються в мові. Такий міждисциплінарний підхід надає роботі з іншомовізмами глибшого гуманітарного виміру: мова постає як живий організм культури, а засвоєння чужого слова — як маркер духовного і культурного розвитку суспільства.

Зміст роботи повинен бути підпорядкований не механічному накопиченню знань, а формуванню аналітичного типу мовного мислення. Вивчення іншомовізмів має стати для старшокласника інтелектуальним досвідом, що розкриває закономірності живої мови, показує взаємозалежність лексики, історії, культури, соціальної динаміки. Учень повинен оперувати поняттями «інтерференція», «адаптація», «лексична норма», «етимологічна

прозорість», «семантична диференціація», усвідомлюючи їх не як формальні терміни, а як робочі інструменти мовного аналізу.

Робота з іншомовною лексикою має завершуватися формуванням мовної зрілості, що виявляється у здатності орієнтуватися в багатошаровому мовному просторі, розпізнавати внутрішні закономірності його розвитку та передбачати наслідки міжмовних контактів. Досягнення такого рівня мовної сформованості свідчить про становлення компетентного носія української мови, який уміє критично осмислювати іншомовні елементи й використовувати їх відповідно до норм і потреб сучасного мовлення.

2.3. Система вправ і творчих завдань для формування свідомого ставлення до іншомовних запозичень

Організація роботи з іншомовною лексикою в старшій школі потребує продуманої системи вправ і завдань, що вибудовуються на послідовному переході від спостереження за мовним матеріалом до творення мовного продукту. Таке структурування забезпечує поступове занурення учнів у проблематику іншомовних запозичень, заохочує усвідомлене ставлення до мовних явищ і підтримує розвиток власної лінгвокультурної позиції. У центрі освітнього процесу перебуває аналіз слова як носія культурної інформації, мовної норми і соціальної практики. Кожне завдання спрямоване на формування вміння встановлювати походження слова, відрізнити закономірні адаптовані запозичення від випадкових іншомовних нашарувань, співвідносити стилістичну доцільність лексеми із конкретною ситуацією мовлення.

Вибудова системи вправ уможливорює поступовий розвиток таких умінь: розпізнавання типів іншомовних запозичень, визначення мотивів запозичення, розуміння етапів фонетико-графічної та словотвірної адаптації, відслідковування семантичних зрушень, оцінювання відповідності іншомовних слів нормам сучасної української літературної мови. Уміння формуються в ході цілеспрямованої мовної діяльності, що передбачає аналіз, порівняння,

інтерпретацію, узагальнення та творче застосування отриманих знань у комунікативній практиці, тому система вправ має містити різні типи завдань: репродуктивні, аналітичні, інтерпретаційні, проблемно-дискусійні та творчі.

Завдання репродуктивного рівня сприяють засвоєнню класифікацій та базових характеристик іншомовних лексем. На цьому етапі важливим є вироблення точності розпізнавання іншомовних коренів, наявності характерних морфем, графічних ознак та типових моделей словотвірної адаптації. Наприклад, може бути застосовано вправу на встановлення етимології: учням пропонують перелік слів (моніторинг, паритет, контент, експансія, інтеграція, модератор) з вимогою визначити мову-джерело, шлях проникнення в систему української мови (латинсько-романський, германський, англомовний вплив), ступінь адаптації (повна, часткова, периферійна). Важливим моментом є фіксація того, у яких сферах вживається слово: офіційно-діловий стиль, наукова комунікація, медійний дискурс, побутове мовлення. Завдяки цьому учень вибудовує контекстуальне розуміння його функціонування.

На репродуктивному рівні доцільною виступає вправа «Мовний паспорт слова». Учень створює структурований опис лексеми, указуючи походження, фонетичне оформлення, морфемну організацію, можливі словотвірні похідні, стилістичну маркованість, сфери й умови вживання в нормативному та розмовному мовленні. Застосування такого формату роботи формує відчуття слова як живого елемента мовної системи, що функціонує у взаємодії з історичними, соціальними та культурними чинниками, а не обмежується рамками формально-граматичного опису. Учні опановують алгоритм роботи з етимологічними, тлумачними та словотвірними словниками, що спрямовує їх на розвиток академічної мовної грамотності та самостійності в оперуванні лексичними ресурсами української мови.

Аналітичні вправи спрямовують учнів на вияв закономірностей функціонування іншомовної лексики в конкретних комунікативних ситуаціях. Ефективним завданням у цьому аспекті стає порівняння текстів різних

стилістичних реєстрів, де учні встановлюють, у яких випадках використання іншомовних лексем відповідає змістовим і стилістичним потребам висловлювання, а у яких — створює надмірність, ускладнює сприйняття або порушує нормативну усталеність мовлення. Для опрацювання добираються фрагменти публіцистики, науково-навчальних матеріалів, аналітичної журналістики та рекламних повідомлень. Завдання полягає у виявленні лексичних одиниць іншомовного походження, визначенні їхнього семантичного навантаження та аргументованій оцінці функціональної доцільності в кожному окремому випадку.

Особливої уваги потребує вправа, спрямована на вияв семантичної динаміки іншомовної лексики в українському мовному просторі, зокрема процесів розширення або звуження її значення. Лексема «презентація» демонструє показовий випадок семантичної трансформації: в українській мовній практиці сформувався специфічний змістовий спектр, що охоплює ситуації публічного ознайомлення з новим продуктом, культурним явищем або інформаційною подією, переважно з акцентом на демонстраційності та промоційності. У англійській традиції слово *presentation* функціонує із значно ширшим і стилістично нейтральним потенціалом, позначаючи будь-яку форму подання інформації незалежно від рекламно-маркетингових конотацій.

Фіксація подібних семантичних зсувів стимулює учнів до інтерпретаційного аналізу лексичних значень та їх контекстуальної релевантності. Освітній результат полягає у формуванні здатності співвідносити мовленнєвий вибір із комунікативним завданням та соціально-культурним контекстом, що забезпечує перехід від механічного засвоєння лексики до внутрішньо мотивованого, свідомого володіння словом як інструментом смислотворення.

Вправи інтерпретаційного типу спрямовують освітню діяльність на вихід за межі внутрішньомовного аналізу та на усвідомлення соціокультурних чинників, що зумовлюють функціонування й поширення іншомовної лексики.

Опрацювання таких завдань передбачає розгляд мовних одиниць у широкому контексті культурної історії, медіакомунікацій та практик щоденного соціального взаємодіяння, де слово постає не ізольованою абстракцією, а результатом суспільних тенденцій, ідеологічних впливів та прагматичних потреб мовців.

Для роботи доцільно пропонувати учням порівняльне дослідження лексем різних часових хвиль запозичень. Наприклад, група англійзмів усталеного вжитку — «футбол», «інтерв'ю», «тролейбус» — закріплена в українському мовленні завдяки стабільній комунікативній необхідності, широкому функціональному діапазону та відсутності повних питомих відповідників у момент входження цих слів до активного словника. Паралельно спостерігається поява нової хвилі англійських запозичень, що поширюються на території масової комунікації: «контент», «айдентика», «кейтеринг», «тайм-менеджмент», «апдейт», «фактчекінг». Ці одиниці здебільшого виникають у сферах цифрової культури, маркетингових сервісів, професійної комунікації та нових форм соціальної організації праці. Учням пропонується виявити мотиви входження кожної лексеми до українського мовного простору, описати канали поширення (медіа, освіта, професійні спільноти, молодіжне середовище), визначити їхню семантичну стабільність та ступінь стилістичної адаптації.

Завдання такого типу формують здатність розрізняти лексеми, що виникають унаслідок реальних суспільних потреб, і ті, що функціонують переважно як маркери групової належності чи медійної актуальності. Наприклад, слова «інклюзія» та «модерація» увійшли в освітній і професійний дискурс у зв'язку з розширенням педагогічних і комунікаційних практик та мають чітку нормативну функцію. Натомість одиниці на кшталт «лайфстайл», «трендсетинг» або «фідбек» у низці випадків виконують роль стилістичних індикаторів середовища або модного мовного оформлення висловлювання за наявності повноцінних питомих відповідників у мові.

Серед вправ інтерпретаційного характеру особливу результативність

демонструє вправа-дослідження «Мова і стиль міського простору». Учні здійснюють фіксацію іншомовних написів, комерційних найменувань, рекламних слоганів і візуальних комунікативних маркерів, що функціонують у публічному просторі (вулиці, торгові центри, транспортна інфраструктура). Під час аналізу увага спрямовується на графічне оформлення, засоби фонетичної адаптації, стилістичні конотації, а також на визначення передбачуваного адресата та комунікативного ефекту повідомлення.

Подальше обговорення організовується навколо питання впливу таких мовних практик на конструювання локального мовного середовища. Учні визначають, чи спрямовує використання іншомовних одиниць у публічній комунікації соціальну взаємодію в напрямку укріплення української мовної ідентичності, чи, навпаки, продукує ефект дисперсності та семантичної неоднорідності міського мовного ландшафту. У фокус аналізу включаються механізми інтеграції лексики в простір повсякденного життя: ступінь нормативної закріпленості, модальність сприймання носіями, зв'язок із соціальним престижем окремих мовних форм.

Добір творчих вправ у методиці опрацювання іншомовних запозичень має ґрунтуватися на когнітивно-комунікативному підході. Передусім ці завдання спрямовані на розвиток аналітичного мислення, тобто здатності класифікувати й оцінювати лексичні одиниці за ступенем їхньої відповідності українським нормам. Крім того, їхня функція полягає у формуванні навичок мовленнєвого конструювання, коли учень здатний трансформувати інформацію з урахуванням ситуації спілкування. Водночас забезпечується засвоєння прагматичних параметрів вибору слова: стилістичного регістру, жанрового формату та комунікативної мети. Результат функціонування таких вправ вимірюється рівнем мовної автономії учня – умінням приймати самостійні коректні мовні рішення.

Редагування текстів із надмірною кількістю запозичень розглядається як найбільш раціональний інструмент вироблення стилістичної чутливості. У

таких завданнях учні здійснюють пошук питомих відповідників, аналізують семантичні розходження та здійснюють корекцію синтаксичних конструкцій для підвищення прозорості змісту. Окрім того, значущим є вироблення критеріїв уживання іншомовної лексики: термінологічна необхідність, відсутність точного українського аналога, нейтральність щодо норм літературної мови. Завдяки цьому формується цілеспрямована мовленнєва стратегія – мінімізація невмотивованих запозичень і впорядкування лексичного складу висловлення.

Створення учнями власних текстів із нормованою кількістю іншомовних слів забезпечує розвиток науково обґрунтованого лексичного вибору. У процесі виконання такого завдання школяр демонструє здатність аргументувати доцільність використання кожного запозичення. Умова щодо детального пояснення мотивів вибору активізує метамовленнєві механізми контролю – учень рефлексує над точністю, стилістичною сумісністю та інформаційною насиченістю слів. Додатково підсилюється критичне ставлення до лінгвістичного матеріалу, адже потрібно оцінювати альтернативні українські засоби вираження.

Словотвірне моделювання демонструє потенціал української мови до саморозвитку та номінативної інновації. Учні пропонуються генерувати українські відповідники для нових запозичень медійного походження, оцінюючи кожен варіант за параметрами точності, експресивності та відповідності культурним нормам. До прикладу, пропонуються трансформувати слова типу тренд → домінантна тенденція; хайп → показовий ажіотаж; фідбек → відгук-оцінка. Аналіз схожих моделей уможлиблює розуміння механізмів словотвору: використання суфіксальних формантів, словоскладання, калькування значення. Важливого значення набуває усвідомлення того, що українська мова продукує конкурентоспроможні власні одиниці.

Комплексне застосування зазначених типів вправ забезпечує формування в учнів повної системи роботи із запозиченою лексикою. Розвивається

лінгвістична компетентність у напрямі адекватного поєднання національних і запозичених елементів лексики. Забезпечується виховання мовної відповідальності, яка проявляється у виваженому ставленні до іншомовних слів та усвідомленні їхнього впливу на ідентифікаційні характеристики української мови. Водночас досягається стратегічна мета – формування здатності контролювати мовлення на концептуальному рівні.

Продуктивність системи вправ у процесі навчання мови визначається її внутрішньою структурною організацією. Логічне розміщення завдань забезпечує послідовний перехід від аналітичного осмислення мовного явища до самостійного мовленнєвого вибору. Будь-яка вправа повинна не демонструвати готовий результат, а створювати інтелектуальний простір для самостійного пошуку учня, формування власних орієнтирів у сфері мовної поведінки. У роботі з іншомовними елементами особливе значення має усвідомлення механізмів адаптації, ступенів інтеграції та меж комунікативної доречності.

Учні старшої школи перебувають на етапі формування інтелектуальної та ціннісної автономії. Мовна діяльність у цьому віці виходить за межі наслідування й перетворюється на акт самовизначення. Робота з іншомовною лексикою стає інструментом пізнання культурних процесів, суспільних тенденцій і внутрішніх механізмів мовної еволюції. Вибір між питомим і запозиченим словом перестає бути механічним — він набуває характеру осмисленого, вмотивованого рішення, що відображає рівень мовної зрілості.

Система вправ, спрямована на формування мовної компетентності у сфері запозичень, повинна охоплювати три взаємопов'язані рівні: аналітичний, інтерпретаційний та творчо-продуктивний. Аналітичний рівень зорієнтований на засвоєння структурних і функціональних закономірностей іншомовних елементів. Інтерпретаційний рівень формує вміння пояснювати соціальні, культурні та комунікативні умови використання запозичень. Творчо-продуктивний рівень забезпечує перенесення здобутих знань у власну мовленнєву практику, що засвідчує сформованість мовної самостійності.

Аналітичний етап передбачає розвиток навички критичного сприйняття іншомовного слова. Доцільно використовувати вправу «Визначення ступеня освоєності запозичення». Учні працюють із групою слів, які перебувають на різних рівнях адаптації (*кофеїн, менеджмент, рекрутинг, колаборатор, сурогат, чипси, репрезентація, медіація, меседж*). Після класифікації за ступенем фонетико-морфологічної інтеграції здійснюється аналіз семантичної функції кожного слова, виявлення питомих відповідників та меж уживання в різних стилях. Робота формує усвідомлення еволюції слова в мові, сприяє виробленню критичного ставлення до безконтрольного запозичення.

Ефективною виявляється вправа «Відслідкування словотвірних моделей». Вона дозволяє побачити системність у пристосуванні іншомовних основ до морфологічних ресурсів української мови. Учні аналізують ряди лексем типу презентувати – презентація – презентатор; організувати – організація – організатор; модерувати – модерація – модератор; депортувати – депортація – депортований. Виявлення регулярних словотвірних моделей активізує морфологічне мислення та показує здатність української мови продукувати нові форми на власній основі без втрати національної ідентичності.

Інтерпретаційний рівень реалізується через вправи, що спрямовують увагу учня на стилістичні, прагматичні та ціннісні аспекти використання запозичень. Вправа «Контекстуальна доцільність запозичення» передбачає порівняння двох варіантів тексту — із питомими та іншомовними словами. Наприклад, аналізуються пари висловів: «провести дослідження» — «зробити ресерч», «поширення інформації» — «дистрибуція інформації», «висловити пропозицію» — «сформулювати offer», «провести презентацію продукту» — «організувати product presentation». Розбір контекстів дозволяє усвідомити, у яких комунікативних ситуаціях кожен варіант є точним, природним і стилістично виправданим. Результатом стає розвиток мовного чуття і навички диференціації стилістичних норм.

Дискусійна вправа «Межа між інтернаціоналізацією і мовною

залежністю» актуалізує питання етичного виміру мовного вибору. Учням пропонується аргументовано визначити ступінь необхідності запозичень, окреслити межі самостійності української мовної системи, розглянути ризики втрати національного коду внаслідок надмірної інтеграції іншомовних форм. Така робота активізує аналітичне мислення, стимулює розвиток особистісної мовної позиції і перетворює лінгвістичну проблему на сферу морального вибору.

Творчо-продуктивний рівень вимагає максимальної самостійності мислення. Ефективним інструментом є вправа «Створення міні-словника шкільного мовного середовища». Учні укладають перелік лексем, уживаних у побутовій комунікації (*дедлайн, презенташка, фідбек, вайб, активка*), визначають джерело слова, стильову приналежність, ступінь нейтральності й доречність у різних жанрах мовлення. Підсумком стає створення узагальнених рекомендацій щодо варіативного використання цих одиниць у залежності від ситуації спілкування. Практика формує мовну відповідальність і критичне ставлення до спонтанних мовних тенденцій.

Редакторська вправа «Лексична корекція тексту» спрямована на відпрацювання вміння контролювати щільність запозичень. Учень редагує текст, де кількість іншомовних елементів перевищує норму, замінюючи їх питомими відповідниками або перебудовуючи структуру вислову. Завдання підсилює увагу до точності та виразності мовлення, розвиває здатність відчувати гармонію між змістом і формою.

Аналітико-культурологічна робота реалізується через вправу «Етимологічний коментар». Учень отримує слово іншомовного походження (*наприклад, «колаборація»*) і створює аналітичний текст, у якому відтворює історію входження цього слова в український лексикон, описує причини поширення, фіксує зміни значення і ступінь його соціального прийняття. Завдання формує здатність до наукового аналізу мовних процесів, поглиблює розуміння динаміки мовної системи в культурному контексті.

Комплексна організація системи вправ передбачає дотримання принципу циклічності. Повторне повернення до теми в різних формах дозволяє учневі щоразу виходити на глибший рівень усвідомлення. Циклічність вибудовує логіку поступового переходу від форми до значення, від значення — до контексту, від контексту — до власного мовлення. Така послідовність відповідає природному механізму мовленнєвого розвитку й забезпечує формування внутрішньої системності знань.

Педагогічна ефективність системи залежить від включення автентичних матеріалів сучасного мовного середовища: уривків з інтерв'ю, соціальних мереж, рекламних текстів, публічних виступів. Аналіз реальних комунікативних практик розкриває соціальну мотивацію запозичень і допомагає учням розуміти глибинні процеси, що визначають мовну еволюцію.

Формування лексичної компетентності у сфері запозичень має спиратися на принцип смислової мотивації. Учень повинен бачити історичні, культурні, технологічні та когнітивні передумови появи кожного слова. Усвідомлення функціональної ролі запозичення в мовній системі перетворює освітній процес на акт інтелектуального вибору, де засвоєння лексики набуває характеру ціннісного самоствердження.

Розгортання системи вправ у напрямі усвідомленого використання іншомовних запозичень передбачає поступове залучення учнів до процесів дослідження мовного середовища. Дослідницький компонент стає ключовим, оскільки він дає змогу перетворити навчальну ситуацію на особистісно значущу. Учні повинні сприймати мовну лексику не як набір елементів, що підлягають відтворенню за зразком, а як структуру, в якій відбиваються знання про світ, технології, культурні контакти та ціннісні орієнтації суспільства.

Ефективність формування лексичної свідомості зростає за умов, коли вправи не імітують реальність, а відтворюють її структуру. Вправа «Мовний моніторинг» дає змогу фіксувати живі прояви мовного середовища. Учням пропонується протягом тижня фіксувати іншомовні лексеми, що з'являються у

шкільних діалогах, під час спілкування у соціальних мережах, у контенті медіапростору, який вони споживають (відео, музика, ігрові стріми). Запису підлягають не тільки слова, але й контексти їх використання. Наступним етапом є впорядкування зібраного матеріалу за сферами вживання: навчальна діяльність, цифрове середовище, побутова комунікація, публічна інформація. Потім відбувається обговорення: які з цих слів є функціонально необхідними, а які виступають маркерами престижу, групової належності, імітації моделі мовлення певного соціального середовища. Вправа стимулює рефлексію і переводить проблему запозичень з абстрактної площини у досвід учня.

Поглибленню аналітичної компетентності сприяє проєкт «Історія слова». Учень обирає одне іншомовне слово, яке активно функціонує в сучасному українському мовному просторі (наприклад: «челендж», «пітч», «коучинг», «лайв», «мерч», «інтерація», «влог», «рев'ю») , і створює історію його входження в українську мову. У процесі виконання завдання він має працювати з етимологічним словником, словником іншомовних слів, електронними дата-корпусами, матеріалами ЗМІ. Результат оформлюється у вигляді письмового дослідження або мультимедійної презентації, де має бути простежено: мова-джерело, первинне значення, зміна сфери використання, адаптація орфографічної та морфологічної форми, наявність вторинних значень, рівень уживаності у різних стилях. Проєкт розвиває дослідницьку культуру, навички роботи з науковими джерелами, уміння виокремлювати основне та формулювати висновки власними словами.

Особливе значення має аналіз соціальної функції запозичень. Вправа «Мовне маркування ідентичності» допомагає усвідомити, що слово не є нейтральним знаком, а відображає соціальну позицію мовця. Учня пропонується визначити, як використання певних груп іншомовних слів сигналізує приналежність до конкретних культурних середовищ: ділового, молодіжного, академічного, мистецького, технічного. Учень аналізує, які запозичення функціонують як маркери компетентності, які — як маркери

модної залученості, а які — як інструменти професійної точності. Завдання спонукає задуматися над тим, що мовний вибір є репрезентацією позиції мовця, і що відповідальність за мовне висловлювання передбачає точність та адекватність комунікативної ситуації.

Колективна робота над текстом поглиблює усвідомлення стилістичних меж запозичень. Спільні завдання створюють простір взаємного інтелектуального коригування, де одна думка формує основу для іншої, а мовний вибір стає предметом обговорення, а не приватного інстинктивного рішення. Вправа «Редакторський стіл» створює ситуацію спільного мовного редагування. Клас ділиться на групи, кожна отримує текст, у якому кількість іншомовних слів є значно більшою від комунікативної потреби. Групи обговорюють можливі шляхи покращення тексту: заміна слів, зміна синтаксичної структури, уточнення формулювань, уникнення кальки. Результатом стає текст, наближений до норми сучасної української літературної мови, а також протокол ухвалених групою рішень із аргументацією. Обговорення аргументів у межах класу формує вміння пояснювати свої мовні дії.

Раціональним є введення вправ на стилістичне порівняння. Вправа «Два регістри». Учні пропонують створити два варіанти одного висловлювання: офіційно-діловий та розмовний. У першому дозволено використання частини інтернаціональної термінології з чітким поясненням її функціональної необхідності. У другому варіанті учень шукає природніші, ближчі до живої мови конструкції та словотвірні одиниці. Механізм зіставлення виявляє, що мовлення не може бути однаковим у всіх ситуаціях, і що іншомовні лексеми виконують різні функції залежно від комунікативного завдання.

Системне формування свідомого ставлення до іншомовних запозичень потребує чіткої критеріальності оцінювання мовних рішень. Формування таких критеріїв доцільно здійснювати разом з учнями на основі узагальнення результатів попередніх вправ. До критеріїв можуть входити: точність

позначення поняття, відповідність стилістичній ситуації, ступінь звичності в українській мовній практиці, наявність або відсутність питомого відповідника, рівень прозорості семантики для адресата. Критерії закріплюються у вигляді схеми, якою учні можуть послуговуватися при оцінюванні власного та чужого мовлення.

Важливого значення набуває формування навички аргументованої відмови від іншомовного запозичення, коли воно знижує якість висловлювання. Вправа «Рішення мовця» полягає у тому, що учень обґрунтовує вибір конкретної лексичної форми у власному письмовому тексті. У кінці твору він створює короткий коментар, де пояснює, чому застосував певні іншомовні слова, яку функцію вони виконують, чи можливі альтернативи і чому вони були відкинуті. Така рефлексія вчить відповідальності за власні мовні дії.

Підсумовуючи, система вправ, спрямованих на формування свідомого ставлення до іншомовних запозичень, ґрунтується на трьох базових положеннях. Перше: учень має знати історичні, лінгвістичні та соціокультурні механізми входження іншомовних слів у мовну систему. Друге: учень повинен володіти умінням аналізувати мовні явища в реальному комунікативному просторі і співвідносити їх з нормами сучасної української літературної мови. Третє: сформованість мовної свідомості виявляється не в тому, які слова учень засвоїв, а в тому, яке рішення він здатен ухвалити у конкретному висловлюванні.

Сформована система вправ не має бути закритою або механічно відтворюваною. Її структура передбачає гнучкість, можливість зміни завдань залежно від культурних змін, появи нових комунікативних платформ, трансформації мовної поведінки суспільства. Мова існує як процес, тому навчання мови також повинно бути процесуальним, рухомим, відкритим для переосмислення. У цьому полягає методична доцільність підходу, що поєднує лінгвістичну точність із розвитком мовного мислення.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ РОБОТИ З ІНШОМОВІЗМАМИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 10–11 КЛАСАХ

3.1. Завдання і методика педагогічного експерименту

Педагогічний експеримент, проведений у межах дослідження методики роботи з іншомовізмами на уроках української мови в 10–11 класах відповідно до вимог Нової української школи, був спрямований на перевірку результативності розробленої системи вправ і завдань, орієнтованих на розвиток уміння свідомо користуватися іншомовними запозиченнями та добирати нормативні українські відповідники в тих випадках, коли це сприяє точності й доречності висловлювання. Актуальність проведення такого дослідження зумовлена зростанням кількості іншомовної лексики в комунікації старшокласників, зокрема невмотивованих чи надлишкових запозичень, що нерідко призводить до порушення норм сучасної української літературної мови.

Метою експерименту було встановити, наскільки ефективною є система вправ, що формує критичне мислення учнів у сфері лексичного добору та сприяє розвитку здатності аргументувати власні мовні рішення. Експеримент проводився в 11-му класі Кам'янець-Подільського ліцею №14, що дало змогу зосередитися на динаміці розвитку мовних умінь конкретної учнівської групи та детально простежити індивідуальні й групові зміни.

У межах експериментальної роботи було визначено такі основні завдання:

- виявити вихідний рівень сформованості в учнів уміння працювати з іншомовними запозиченнями, тобто здійснювати їх класифікацію, аналізувати доцільність уживання та добирати українські відповідники в потрібних ситуаціях;
- створити та апробувати систему вправ і завдань, спрямованих на розвиток критичного і свідомого ставлення до іншомовної лексики,

формування навичок лексичного добору та аргументованого виправдання мовних рішень;

- оцінити вплив експериментального навчання на розвиток загальної мовної культури старшокласників, зокрема їхнього уміння усвідомлено застосовувати українські лексеми замість надлишкових або стилістично неадаптованих іншомовізмів;

- сформулювати методичні рекомендації для вчителів-словесників щодо організації цілеспрямованої роботи з іншомовними лексемами в 10–11 класах у межах мовно-комунікативної лінії навчальних програм НУШ.

Методика експериментального дослідження ґрунтувалася на поєднанні традиційних і сучасних лінгводидактичних підходів, що дозволило комплексно дослідити явище формування лексичної компетентності в умовах роботи з іншомовізмами. Було застосовано такі методи:

- спостереження за навчальною діяльністю учнів, спрямоване на виявлення типових труднощів при роботі з іншомовною лексикою;

- опитування та анкетування, що допомогли визначити ставлення старшокласників до явища іншомовних запозичень, частоту їх використання та рівень осмисленості таких уживань;

- лінгвістичний аналіз усного та письмового мовлення учнів;

- статистичний метод, застосований для узагальнення й інтерпретації отриманих даних.

Важливою характеристикою методики було використання контекстуально орієнтованих завдань, що моделювали реальні мовленнєві ситуації сучасного життя старшокласників. Завдяки цьому учні отримали можливість практично перевірити, чи завжди іншомовізм є необхідним, чи, навпаки, український відповідник є більш точним, природним і стилістично вмотивованим.

Вибір саме такого методичного підходу відповідає засадам Нової української школи, згідно з якими учень є активним суб'єктом освітньої

діяльності, а мовні знання формуються через діяльність, аналіз, комунікацію та самостійне ухвалення рішень. Така інтегрованість методів дала змогу всебічно оцінити ефективність розробленої системи вправ і завдань, спрямованих на розвиток уміння користуватися українськими відповідниками іншомовних запозичень.

3.2. Перебіг педагогічного експерименту

Організаційно експеримент складався з трьох етапів: констатувального, формувального та підсумкового (контрольного). На кожному з них використовувалися взаємопов'язані методи дослідження, що забезпечували достовірність отриманих результатів та їх відповідність меті й завданням роботи.

Підготовчий етап включав комплексне вивчення теоретичних джерел, навчальних програм НУШ для старшої школи, методичних рекомендацій МОН України та сучасних наукових позицій щодо функціонування іншомовізмів у мовленні підлітків. У процесі аналізу було виявлено суперечність між широким використанням іншомовних одиниць у мовленні старшокласників та недостатнім рівнем усвідомленості цього використання. Учні часто вживають іншомовізми в тих ситуаціях, де існують точні й усталені українські відповідники, однак не володіють навичками оцінювання стилістичної доречності або семантичної точності таких лексем.

На підготовчому етапі було визначено завдання дослідження, сформульовано гіпотезу, згідно з якою застосування системи вправ, орієнтованих на роботу з українськими відповідниками та критичний аналіз іншомовних запозичень, сприятиме зростанню рівня лексичної компетентності учнів. Було створено діагностичні матеріали для констатувального зрізу: анкету щодо мовних уподобань учнів, тестові завдання на визначення доцільності іншомовізмів, вправи на добір українських відповідників, завдання на редагування текстів.

Метою констатувального етапу було визначення вихідного рівня сформованості в учнів уміння аналізувати іншомовні запозичення та свідомо добирати українські відповідники. Оцінювання проводилося за такими критеріями:

- розуміння природи іншомовізмів: знання їх класифікації, джерел походження, ступеня адаптації;
- уміння відрізнити доречні та недоречні іншомовні запозичення залежно від стилю та комунікативної ситуації;
- здатність добирати точні українські відповідники за значенням і стилістичною характеристикою;
- аргументація власного вибору, уміння пояснити, чому український відповідник або іншомовізм є більш вдалим.

Результати констатувального етапу засвідчили, що значна частина учнів не завжди усвідомлює стилістичні межі використання іншомовної лексики та часто віддає перевагу іншомовізмам через їхню модність або поширеність у медіасередовищі. Це підтвердило необхідність системної методичної роботи.

На формувальному етапі була впроваджена система вправ, спеціально розроблена для формування здатності учнів критично працювати з іншомовною лексикою та добирати українські відповідники в реальних комунікативних ситуаціях. Система ґрунтувалася на діяльнісному, компетентнісному та культурологічному підходах, що відповідає сучасним вимогам НУШ.

Завдання були поділені на кілька груп:

- аналітичні вправи (класифікація іншомовізмів, визначення ступеня адаптації);
- редакторські завдання (усунення невмотивованих іншомовізмів у текстах);
- порівняльні вправи (зіставлення запозичень та українських відповідників);
- усні та письмові комунікативні ситуації (створення текстів різних стилів

із мотивованим лексичним вибором);

- творчі завдання (написання дописів, есе, міністатей з обґрунтуванням доречності використаних слів).

Особливістю формувального етапу була робота з уривками медійних текстів, фрагментами реклами, публікаціями з соцмереж, ІТ-словником і прикладами сучасної молодіжної комунікації.

Підсумковий етап передбачав повторне діагностування учнів того ж класу для визначення змін у рівні сформованості їхніх мовних умінь. Завдання були аналогічними до констатувальних, що забезпечило можливість коректно простежити динаміку результатів.

У процесі аналізу було враховано якісні та кількісні показники: рівень виконання вправ, правильність добору українських відповідників, обґрунтованість лексичного вибору, здатність редагувати мовні помилки та пояснювати доцільність або недоцільність уживання іншомовізмів.

Порівняння результатів на початку й наприкінці експерименту показало значне зростання:

- усвідомленості використання іншомовної лексики;
- здатності оцінювати її функційність;
- уміння добирати точні українські відповідники;
- культури мовної аргументації.

3.3. Результати експериментальної роботи

Аналіз результатів експериментальної роботи здійснювався шляхом зіставлення даних констатувального та підсумкового етапів педагогічного експерименту, що дало змогу простежити зміни в рівні сформованості в учнів умінь працювати з іншомовними запозиченнями та добирати нормативні українські відповідники залежно від комунікативної ситуації.

Оцінювання результатів ґрунтувалося на якісному аналізі виконання учнями діагностичних завдань, письмових робіт і усних відповідей, а також на

педагогічному спостереженні за динамікою мовленнєвої діяльності учнів упродовж формувального етапу. Такий підхід дозволив уникнути формального кількісного виміру й зосередитися на змінах у характері мовного мислення старшокласників.

У процесі порівняння результатів було зафіксовано низку чітких змін. По-перше, у завданнях на добір українських відповідників учні на початковому етапі переважно пропонували перші відомі їм синонімічні заміни або залишали іншомовне слово без змін. Після формувального навчання відповіді стали більш зваженими: учні добирали відповідники з урахуванням контексту, стилю тексту та семантичних відтінків, а в разі відсутності повного відповідника пояснювали причини збереження іншомовізму.

По-друге, у редакторських завданнях спостерігалася зміна характеру мовного аналізу. Якщо на констатувальному етапі редагування зводилося до заміни окремих слів, то на підсумковому етапі учні аналізували текст цілісно, звертаючи увагу на стилістичну однорідність, точність лексики та комунікативну мету висловлювання. З'явилися виправлення, спрямовані на покращення загальної мовної якості тексту.

По-третє, у комунікативних і творчих завданнях (написання есе, дописів) учні почали демонструвати свідомий лексичний вибір. У текстах фіксувалося зменшення випадків невмотивованого використання іншомовних слів, а також поява пояснень щодо заміни їх українськими відповідниками.

Аналіз учнівських робіт засвідчив конкретні зміни в лексичному складі мовлення. Зокрема, в нейтральних і навчальних текстах учні дедалі частіше замінювали іншомовні слова на нормативні українські відповідники (івент – захід, подія; челендж – виклик; дедлайн – реченець, крайдата). Водночас у випадках термінологічної необхідності іншомовіزمи зберігалися, але їх використання супроводжувалося коментарями або аргументацією.

Усні відповіді учнів також зазнали змін: з'явилися пояснення на зразок «у цьому контексті український відповідник є точнішим», «іншомовне слово тут

виправдане, бо є терміном», що свідчить про формування навички мовної рефлексії.

Суттєвим результатом експерименту стало формування в учнів критичного ставлення до іншомовних запозичень. Вони почали сприймати іншомовну лексику не як ознаку сучасності або престижу, а як мовний ресурс, що має використовуватися з урахуванням норм української літературної мови. Це проявлялося у прагненні перевіряти слова за словниками, уточнювати значення, порівнювати варіанти та обґрунтовувати власні мовні рішення.

Водночас було зафіксовано зростання мовної відповідальності: учні стали уважнішими до власного мовлення, рідше вживали іншомовізми спонтанно, частіше виправляли себе або однокласників у процесі обговорення завдань.

Разом із позитивною динамікою було виявлено й низку труднощів. Зокрема, окремі учні продовжували відчувати складнощі під час добору українських відповідників до новітніх іншомовних слів, поширених у цифровому та молодіжному середовищі. Водночас навіть у таких випадках простежувалося прагнення учнів осмислити мовну ситуацію й знайти компромісне рішення, що свідчить про зміну загального підходу до використання іншомовної лексики.

Отже, результати експериментальної роботи засвідчили, що впроваджена система вправ і завдань сприяє якісному зрушенню в мовленнєвій поведінці старшокласників. Учні поступово переходять від спонтанного й некритичного використання іншомовних запозичень до усвідомленого лексичного вибору, орієнтованого на норми сучасної української літературної мови та комунікативну доцільність.

Експеримент підтвердив доцільність і ефективність запропонованої методики роботи з іншомовізмами на уроках української мови в 11 класі, а отримані результати стали підґрунтям для формулювання практичних методичних рекомендацій, поданих у наступному розділі роботи.

3.4. Рекомендації щодо використання вправ і завдань для роботи з іншомовізмами у старшій школі

Аналіз результатів педагогічного експерименту дає підстави стверджувати, що проблема іншомовних запозичень у мовленні старшокласників не зводиться до формального розпізнавання іншомовних слів. Йдеться насамперед про формування в учнів здатності аргументовано відстоювати мовну норму, усвідомлювати цінність українського лексичного ресурсу та віддавати перевагу питомим або нормативним українським відповідникам у тих комунікативних ситуаціях, у яких іншомовні запозичення є надлишковими або стилістично невиправданими. Така спрямованість має стати основою методичної організації відповідних вправ і завдань у старшій школі.

Експеримент підтвердив доцільність відмови від нейтрально-описового підходу до іншомовної лексики на користь нормативно-оцінного аналізу, у межах якого кожне іншомовне слово розглядається з позиції його функційності в українському мовленні. Вправи мають орієнтувати учнів на зіставлення лексем за параметрами точності значення, стилістичної відповідності, частотності в літературній мові та відповідності комунікативній меті.

Особливу методичну цінність мають завдання, спрямовані на викриття мовної інерції, коли іншомовізм уживається не з термінологічної необхідності, а з міркувань модності або звички. Робота з подібними прикладами дає змогу показати, що значна частина запозичень у сучасному мовленні старшокласників не виконує жодної семантичної або стилістичної функції, натомість витісняє точні, усталені українські слова. У таких вправах доцільно вимагати від учнів чіткого обґрунтування, чому український відповідник є переконливішим і мовно виправданішим.

Методично виправданим є акцент на редакторські завдання з позиції норми, у яких учень виступає не пасивним виконавцем, а носієм мовного стандарту. У процесі редагування текстів різних стилів важливо формувати установку на очищення мовлення від невмотивованих іншомовних елементів,

водночас навчаючи розрізняти випадки, коли іншомовне слово є терміном або семантично незамінним.

Значний потенціал у роботі з іншомовізмами має аргументативний компонент вправ, що передбачає залучення елементів дискусії, мовного аналізу та критичного осмислення. Завдання, у яких учні мають обстоювати доцільність використання українського слова перед іншомовним, сприяють розвитку навичок мовної аргументації та усвідомленню соціальної функції мовної норми. У таких ситуаціях український відповідник постає як нормативно й культурно вищий вибір.

Доцільним є систематичне залучення словниково-довідкового апарату як інструменту доказовості мовних рішень. Звернення до тлумачних і стилістичних словників, зіставлення словникових ремарок, аналіз поданих прикладів уживання дозволяють учням переконатися в нормативному статусі українських відповідників і усвідомити обмеження використання багатьох іншомовних слів.

Комунікативні завдання доцільно спрямовувати на закріплення пріоритету української лексики в реальних мовленнєвих практиках учнів. Створення текстів публіцистичного, навчального або офіційно-ділового характеру має супроводжуватися чіткою вимогою свідомого лексичного добору з обґрунтуванням уживаних слів. У результаті учні засвоюють, що сучасність мовлення визначається не кількістю запозичень, а точністю, доречністю й нормативністю використаних мовних засобів.

Водночас робота з іншомовізмами потребує диференційованого підходу, оскільки рівень мовної чутливості й словникового запасу учнів є неоднаковим. Поєднання відтворювальних, аналітичних і дослідницьких завдань створює умови для поступового переходу від зовнішнього контролю до внутрішньої мовної саморегуляції. На цьому етапі формується здатність учнів самостійно віддавати перевагу українським відповідникам без прямого втручання вчителя.

Отже, ефективне використання вправ і завдань для роботи з

іншомовізмами в старшій школі має бути спрямоване на утвердження українського слова як нормативної, функційно виправданої та культурно значущої одиниці. Така методична стратегія забезпечує формування в учнів стійкої мовної позиції, у межах якої вибір українського відповідника стає свідомим і аргументованим виявом мовної культури.

ВИСНОВКИ

Проведений теоретичний, лінгвістичний та методичний аналіз іншомовних запозичень в українській мові дозволяє констатувати, що це явище є багатовимірним, інтегруючи історичні, соціокультурні та когнітивні аспекти мовного процесу. Іншомовна лексика виступає не периферійним елементом словникової системи, а значущим компонентом мовного розвитку, який відображає трансформації у світовій культурі, технологіях, комунікації та соціальних практиках, що підтверджено аналізом взаємозв'язку між інтенсивністю міжмовних контактів і зростанням частки англізмів у сучасному українському мовленні. Семантичні та стилістичні моделі їх функціонування в різних сферах — від медійного дискурсу до молодіжної комунікації — засвідчують, що запозичення виконують як комунікативну, так і соціокультурну функції.

Систематичний огляд наукових підходів свідчить, що сучасна україністика розглядає іншомовні запозичення як результат зовнішнього впливу та внутрішньомовного механізму, пов'язаного із номінаційними потребами, динамікою словотворення, розширенням семантичних полів і стилістичною еволюцією мови. Українська мова демонструє здатність запозичувати та адаптувати іншомовні елементи, створюючи гібридні словотвірні моделі, що підтверджується аналізом дієслівних іменникових форм, утворених шляхом поєднання англійських коренів з українськими афіксами, що свідчить про каталізаторську роль іншомовних слів у розвитку словотвірних процесів та оновленні лексичної системи української мови.

Семантичний аналіз засвідчив, що іншомовні запозичення зазнають активної трансформації, набуваючи нових значень та функцій. Приклади семантичної інтерпретації демонструють вихід за межі початкового значення та реалізацію експресивних, маркерних і соціально-ідентифікаційних функцій. Встановлено, що вони виконують роль інструментів самоідентифікації мовців, комунікативного позиціонування, впливу на стиль тексту та репрезентації

належності до певних культурних груп. У молодіжному середовищі вони слугують соціальними маркерами, у медіа — засобом створення образу сучасності, у діловому дискурсі — інструментом термінологічної точності.

Лінгводидактичний аспект дослідження підкреслює, що формування лексичної компетентності старшокласників включає розвиток універсальних інтелектуальних умінь: інтерпретації, аналізу, класифікації, прогнозування мовних наслідків, критичного оцінювання доречності слів у тексті. Поняття інтерференція, адаптація, лексична норма, етимологічна прозорість та семантична диференціація стають практичними інструментами мовного аналізу, що забезпечують розвиток мовної зрілості та критичного мислення старшокласників.

Методологічний аналіз показав, що компетентнісний підхід у вивченні іншомовних запозичень сприяє міжпредметній інтеграції та формуванню здатності учнів застосовувати мовні знання у реальних комунікативних ситуаціях. Комунікативний підхід орієнтує освітній процес на реальні тексти (публіцистичні, блогові, SMM-тексти), культурологічний підхід дає змогу усвідомити запозичення як результат культурного діалогу, а не як лексичну «забрудненість». Синтез цих підходів забезпечує комплексне розуміння соціальних чинників появи нових слів і їх функціональної ролі.

Розроблена система вправ демонструє поступове ускладнення когнітивних операцій: від розпізнавання іншомовних елементів до аналізу рівнів їх адаптації; від порівняння питомих та запозичених відповідників до редагування текстів із надмірною кількістю іншомовних компонентів; від оцінювання стилістичної доречності до створення власних висловлень у відповідних жанрах. Вправи «Визначення ступеня освоєності запозичення», «Відслідкування словотвірних моделей», «Контекстуальна доцільність іншомовного слова», «Редакторський стіл» формують наскрізну аналітичну лінію, спрямовану на розвиток глибинного мовного мислення учнів та здатності аргументовано обирати доречні мовні засоби.

Конспект уроку демонструє реалізацію методики в сучасному освітньому середовищі, поєднуючи когнітивний аналіз, дискурсивну взаємодію, практичне моделювання ситуацій, цифрові інструменти та дослідницькі технології. Використання кейс-методики, інтерактивних платформ та медіатекстів забезпечує активне застосування знань учнями в реальних комунікативних контекстах, інтегруючи українську мову в сучасний інформаційний простір та роблячи освітній процес актуальним і практично значущим.

Отже, опрацювання іншомовних запозичень у старшій школі має здійснюватися як цілісний лінгвістично-методичний процес, що включає мовну, когнітивну, соціокультурну та комунікативну складові. Такий підхід формує мовну самостійність, критичне мислення, здатність оцінювати функцію слова та передбачати комунікативні наслідки його використання. Учень стає активним аналітиком мовної динаміки, а не пасивним споживачем іншомовних впливів, що є показником сформованої мовної особистості в умовах глобалізованого суспільства.

Дипломна робота демонструє, що сучасна методика вивчення іншомовних запозичень повинна орієнтуватися на розвиток цілісної мовної компетентності, де слово розглядається як одиниця змісту, культури, комунікації та цінностей. Запропонована модель роботи може бути використана у навчальних закладах різного типу, у підготовці майбутніх учителів-словесників, створенні сучасних навчальних матеріалів та формуванні оновлених лінгводидактичних курсів, зорієнтованих на реальні мовні практики XXI століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Грамота, 2019. 212 с. URL: <https://cutt.ly/UHwMVYL>
2. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 48–54.
3. Архипенко Л.М. Англіцизми в українській мові: причини, наслідки, перспективи запозичування. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32(71), №5(1). С. 1-6.
4. Баган М.П. Англізація сучасного українськомовного комунікативного простору: причини, основні вияви та наслідки. 2020. №1 (73). С. 38–53. URL: <https://doi.org/10.15407/ukrmova2020.01.038> (дата звернення: 19.09.2025).
5. Битківська Я.В. Граматичне засвоєння англійських запозичень у дієслівній підсистемі української мови. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Мовознавство*. 2018. Вип. I (29). С. 8–12. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/12852/1/2Bytkivska.pdf> (дата звернення: 11.09.2025).
6. Битківська Я.В. Тенденції засвоєння та розвиток семантики англізмів у сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка, 2008. 368 с.
7. Вишнівський Р.Й. Новітні спортивні англіцизми у мові українських електронних ЗМІ. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3. С. 41–44.
8. Глазова О.П. Українська мова (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Харків: Видавництво «Ранок», 2019. 212 с. URL: <https://cutt.ly/yHwM021>
9. Голуб Н. Навчання української мови в сучасній загальноосвітній школі:

функційний аспект. Український педагогічний журнал. Київ, 2015. № 3.

С. 88–101. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/91/59>

10. Городенська К. Нові запозичення і новотвори на тлі фонетичної та словотвірної підсистем української літературної мови. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 10.* 2009. Вип. 5. С. 3–7.

11. Гудима Н. Лексикографічна робота на уроках української мови з вивчення запозиченої лексики. Педагогічна освіта: теорія і практика. Кам'янець-Подільський, 2015. Вип. 18. С. 137–143.

12. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України № б/н від 30 вересня 2020 року. URL: www.mon.gov.ua/...standart/post_derzh_stan.d (дата звернення: 20.09.2025).

13. Дьолог О.С. Англійські запозичення в сучасній українській економічній термінології. *Закарпатські філологічні студії.* 2019. Вип. 8.,

Т. 1. С. 12–17. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/8/part_2/4.pdf

14. Дьолог О.С. Особливості англо-української мовної взаємодії різних типів. Харків, 2020. С. 162–167. URL: <https://shorturl.at/BUXY5> (дата звернення: 03.10.2025).

15. Дьолог О.С. Тенденції новітнього запозичення й адаптації англіцизмів у сучасній українській мові. 2020. URL: <https://t.ly/nK3f4> (дата звернення: 11.09.2025).

16. Есенова Е. Англіцизми та американізми: теоретичні аспекти проблеми. *Сучасні дослідження з іноземної філології.* 2018. Вип. 16. С. 74-83. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/22099> (дата звернення: 15.09.2025).

17. Есенова Е.Й., Калинич І.Й., Бойтор В.Ю. Лексичне запозичення як засіб збагачення словникового складу мови. *Закарпатські філологічні студії.* 2023. Вип. 28, Т. 1. С. 151–156. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2023_28\(1\)_30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/trphst_2023_28(1)_30)

18. Караман С.О., Караман О.В., Плющ М.Я. Сучасна українська літературна

мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.

19. Кардаш О. Можливості застосування електронних додатків у навчанні учнів старшої школи іншомовної лексики. *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації*. Житомир, 2017. С. 389–394. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/26538/>

20. Кислюк Л.П. Освоєння англійзмів в українській інтернет-комунікації. *Термінологічний вісник*. 2017. Вип. 4. С. 245–252. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/termvisnik/terv_2017_4_35.pdf

21. Козуб Л.С. Особливості використання англійцизмів у сучасній українській мові. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2017. Вип. 26(2). С. 40–42. URL: http://vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v26/part_2/14.pdf

22. Коробова І.О. Семантичне та словотвірне освоєння новітніх запозичень в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ – Запоріжжя, 2017. 443 с

23. Кравченко Т.П. Морфологічна адаптація запозичених термінів економіки АПК. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*. 2012. Вип. 27. С. 35–38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2012_27_12 (дата звернення: 12.09.2025).

24. Кучерук О.А. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія. Житомир : ЖДУ ім. І.Франка, 2011. 420 с. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/20632/1/.pdf>

25. Лапінська О.М. Англійцизми в структурі українського художнього тексту кінця ХХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. Наук. Дніпро : Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2013. 20 с.

26. Ласкава Ю., Савіна Ю. Функціонування англійцизмів у професійному мовленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2023. Т. 34 (73), № 3. С. 60–66. URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2023.3/11>. (дата звернення: 07.09.2025)

27. Мазурик Д. Українська неологічна традиція. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2014. Вип. 34. Ч. 1. С. 219-225.

28. Майструк Т.С. Англійські запозичення у функціонально-стильових різновидах української мови кінця XX – початку XXI століть: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Кривий Ріг, 2010. 20 с.

29. Максим'юк О., Струк І. Слова іншомовного походження в лінгводидактичному вимірі. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 61, т. 2. С. 265-271.

30. Масенко Л. Мовна ситуація України з погляду соціолінгвістів. Київ. 2020. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/18973> (дата звернення: 06.10.2025).

31. Мельникова Р. Формування комунікативної компетентності учнів 6–го класу закладів загальної середньої освіти в процесі навчання розділу «Лексикологія» (на матеріалі слів іншомовного походження). *Філологічні діалоги* : збірник наукових праць. Ізмаїл, 2020. Вип. 7. С. 31–38.

32. Молоткіна Ю.О. Різні способи написання новітніх англіцизмів в українській мові. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2017. Вип. 7. С. 119–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvddpufm_2017_7_31

33. Молоткіна Ю.О. Функціонально-стильова диференціація новітніх запозичень у сучасній українській мові : дис. ... д-ра філософії (035 Філологія). Тернопіль ; Переяслав, 2021. 285 с.

34. Мороз Ю.Р. Особливості функціонування запозичень з англійської мови в публіцистиці (на прикладі щотижневиків «Український тиждень» і «Країна»). *Наукові записки Інституту журналістики*. 2019. С. 136–144. URL: <https://tinyurl.com/2pk3v6mt> (дата звернення: 05.09.2025).

35. Навальна М. Складнощі редагування іншомовних лексем у мові засобів

масової інформації. *Мова. Суспільство. Журналістика*. Київ : Інститут журналістики, 2018. С. 42–45. URL: <https://journ.knu.ua/nauka1/wp-content/uploads/2020/02/mova18.pdf>

36. Новосьолова В.І. Особливості роботи з формування лексичної компетентності учнів основної школи на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2014. №7. С. 12–19.

37. Огієнко І.І. (митрополит Іларіон). Рідна мова / упоряд. М. Тимошик. Київ : Наша культура і наука, 2010. 436 с.

38. Павелків К. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову: сфери проникнення. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 63, т. 2.

С. 125–130. URL: https://www.apfn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_2/21.pdf

39. Паньків У.Л. Запозичення як наслідок процесу міжмовної взаємодії. *Вісник Житомирського державного університету*. 2011. Вип. 56. С. 157–160. URL: http://eprints.zu.edu.ua/5048/1/vip_56_34.pdf (дата звернення: 21.09.2025).

40. Писаренко М.О., Поліщук П.О. Сфери проникнення англіцизмів в українську мову. *Актуальні проблеми лінгвістики та перекладознавства*. 2020. Вип. 9. С. 112–120 URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27768/7869.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (дата звернення: 15.08.2025).

41. Пономаренко О.О., Верба Д.О. Англіцизми як мовна інновація у сучасному україномовному медіадискурсі (на матеріалі розважального телевізійного шоу «Хто зверху?»). *Нова філологія*. 2022. Вип. 85. С. 246–252. URL: <https://tinyurl.com/ynmnf6an> (дата звернення: 02.09.2025).

42. Попова Н.О. Структура і семантика лексичних запозичень з англійської в українську мову новітнього періоду. Харків : ХНАДУ, 2007. 220 с.

43. Попова Н.О. Структурно-семантичні особливості новітніх лексичних запозичень з англійської в українську мову (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) : дис. канд. філол. наук : 10.02.01. Харків, 2004. 196 с.

44. Постельняк Л. Роль комп'ютерних словників на уроці лексикології в

школі. Теоретичне та практичне застосування результатів сучасної науки. Запоріжжя, 2020. Т. 3. С. 85–89.

45. Прийма Л.Ю. Граматичне освоєння англізмів у сучасній українській мові. *Лінгвістичні студії*. 2020. Вип. 40, т. 2. С. 71–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2020_10

46. Прийма Л.Ю. Особливості функціонування англізмів у сучасному українському медіадискурсі. *Молодий вчений*. 2020. № 5.1 (81.1). С. 48-52.

47. Роман В.В. Адаптація лексичних запозичень у мові-реципієнті (лінгвоісторіографічний аспект) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Слов'янськ, 2018. 243 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/123456789.pdf>

48. Сімонок В.П. Адаптація іншомовних елементів у системі української мови. *Вісник Міжнародного слов'янського університету*. Серія: Філологія. 2001. С. 29–31.

49. Сімонок В.П. Запозичена лексика в українській мовній картині світу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Філологія». 2014. № 7 (2). С. 250–254. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_8%282%29_67

50. Сімонок В.П. Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській мовній картині світу. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2002. 478 с.

51. Стадній А.С., Зозуля І.Є. Неоангліцизми в сучасній українській літературній мові. URL: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.2.5> (дата звернення: 10.08.2025).

52. Стишов О.А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ ст. *Studia philologica*. 2017. Вип. 9. С. 66–75.

53. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови ЗМІ): монографія. Київ : Видавничий центр Київського національного лінгвістичного університету, 2003. 388 с.

54. Струганець Л., Блащак В. Іншомовізми у тематичній групі лексики

«мода» сучасної української мови. *SCIENTIA*. 2022. С. 59–60. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/185> (дата звернення: 20.10.2025).

55. Тараненко А.К. Причини запозичень в англійській мові та способи запозичення. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій*. Маріуполь : МДУ, 2021. С. 32. URL: <https://tinyurl.com/m842dh9j> (дата звернення: 11.09.2025).

56. Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. 10-11 класи. Рівень стандарту: програма / авторський колектив із розроблення програми: Н.Б. Голуб, О.Ю. Котусенко, О.М. Горошкіна, В.І. Новосьолова та ін. Київ, 2017. URL: <https://cutt.ly/6TYCCcj> (дата звернення: 21.08.2025).

57. Українська мова: енциклопедія. Київ : Українська енциклопедія імені М. П. Бажана, 2004. 824 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR>

58. Фаріон І. Англізми і протианглізми: 100 історій у соціокультурному контексті : монографія. Львів : Свічадо, 2023. 716 с.

59. Юрійчук Н.Д. Основні причини лексичних іншомовних запозичень. *Відкриті еволюціонуючі системи: V Міжнародна науково-практична конференція*. Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. 424 с.